

СТЕНОГРАФСКИ ДНЕВНИЦИ

НА

XXII-ТО ОБИКНОВЕНО НАРОДНО СЪБРАНИЕ

I РЕДОВНА СЕСИЯ

Брой 24

София, четвъртък, 15 декемврий

1927 г.

25. заседание

Срѣда, 14 декемврий 1927 година.

(Открито отъ подпредседателя А. Христовъ, въ 16 ч. 30 м.)

Председателствуващъ А. Христовъ: (Звъни) Понеже има нужното число народни представители, откривамъ заседанието.

(Отъ заседанието отсъствуватъ следнитѣ народни представители: Христо Баралиевъ, д-ръ Иванъ Бешковъ, Григоръ Василевъ, Герасимъ Ангеловъ Величковъ, д-ръ Цвѣтанъ Дяковъ, д-ръ Димо Желѣзовъ, Христо Илиевъ, Левъ Кацковъ, Величко Кознички, Иванъ Куртевъ, Теодоси Кънчевъ, Коста Лулчевъ, Александъръ Малиновъ, Тончо Мечкарски, Василъ Митевъ, Димитъръ Мишайковъ, Иванъ х. Николовъ, Кръстанъ Поповъ, Христо Рашковъ, д-ръ Владимиръ Руменовъ, Николай Савовъ, Никола Сапунджиевъ, Христо Статевъ, Стефанъ Стефановъ, Таско Стоилковъ, д-ръ Владимиръ Такевъ, Стефанъ Тасевъ, Андрей Тодоровъ, Недѣлчо Топаловъ, д-ръ Никола Чирпанлиевъ и Илия Януловъ)

Съобщавамъ, че бюрото на Събранието е разрешило отпущкъ на следнитѣ народни представители:

На г. Никола Андреевъ — 1 день;

На г. Герасимъ Ангеловъ — 3 дни;

На г. Цвѣтко Цвѣтковъ — 1 день;

На г. Христо Илиевъ — 3 дни;

На г. Петъръ Гаговъ — 1 день;

На г. Георги Пъчевъ — 4 дни;

На г. Христо Баралиевъ — 3 дни;

На г. Александъръ Малиновъ — 2 дни;

На г. Стефанъ Стефановъ — 6 дни;

На г. Борисъ Толевъ — 1 день и

На г. Величко Кознички — 2 дни.

Народниятъ представителъ г. Иванъ Куртевъ моли да му се разреши 15-дневенъ отпущкъ по болестъ. Представилъ е медицинско свидетелство. Понеже се е ползувалъ досега съ позече отъ 20 дни отпущкъ, ще питамъ Събранието. Моля тѣзи г. г. народни представители, които сж съгласни да му се разреши исканиятъ отпущкъ, да вдигнатъ рѣка. Болшинство, Събранието приема.

Пристъпвамъ къмъ първата точка отъ дневния редъ: първо четене законопроекта за насърчение на мѣстната индустрия — продължение разискванията.

Има думата народниятъ представителъ г. Момчо Дочевъ да продължи речта си.

М. Дочевъ (д. сг): (Отъ трибуната) Г. г. народни представители! Снощи азъ се помъчихъ въ най-общи линии да нарисувамъ общата структура на националното производство, за да премина днесъ къмъ втората частъ отъ моята речъ — за насърчението на различнитѣ отрасли на това производство. Но за да допълня казаното вчера, смѣтамъ, че не е безинтересно да се знае въ какъвъ размѣръ сж кредитирани тритѣ отрасли на националното ни производство и отъ кои кредитни институти. Даннитѣ за това, г. г. народни представители, вземамъ отъ една статия на г. Бочевъ „Нови насоки на кредитната система въ България“, печатана въ книжки 1 и 2 отъ последната годишнина отъ „Списание на Българското икономическо дружество“.

Споредъ г. Бочевъ, пласментитѣ на капитали въ народното стопанство биха могли, съ доста сигурна вѣроятность, да се конкретизиратъ тѣй: пласменти на капитали въ търговия — 2.764.000.000 л.; въ индустрия — 925.000.000 л.; въ занаяти — 725.000.000 л.; въ земледѣлие — 3.100.000.000 л. и разни — 578.000.000 л. Докато земледѣлското производство се кредитира отъ Българската земледѣлска банка прѣко или косвено чрезъ кооперациитѣ, намиращи се въ нейната орбита, както се изразява авторътъ, докато занаятитѣ се кредитиратъ отъ кооперациитѣ, намиращи се въ орбитата на Българската централна кооперативна банка, кредитътъ за индустрията иде отъ Българската народна банка въ размѣръ на 325.000.000 л. — или една трета отъ общия кредитъ — като останалитѣ 600 милиона лева идатъ отъ частнитѣ банки.

Отъ тукъ трѣбва да се направятъ две заключения: първо, че индустрията плаща по-големъ лихви, отколкото другитѣ отрасли на националното ни производство, и второ, че когато за земледѣлието и занаятитѣ държавата е създадала два кредитни институти — Българската земледѣлска банка и Българската централна кооперативна банка — индустрията досега е оставена сама на себе си, сама да търси кредитни източници и тя ги намира преимуществено въ частнитѣ банки.

Следъ това, почитаемо събрание, азъ пристъпвамъ къмъ мѣрките, които се взематъ за насърчение на земледѣлското производство у насъ.

Трѣбва, преди всичко, да се изтъкне истината, която се изтъкна тукъ отъ г. министъръ-председателя, че земледѣлското производство въ голѣма степенъ зависи отъ реколтата. Азъ нѣма да цитирамъ таблицата, която той приведе въ една отъ своитѣ речи; ще ви цитирамъ само разликата въ реколтитѣ отъ 1924 г. и 1925 г. Когато презъ 1924 г. е имало 66 кгр. зърнено производство на декаръ, презъ 1925 г. е имало 109 кгр. — една разлика отъ 43 кгр. на декаръ.

Въ закона за подобрене на земледѣлското производство и опазване на полскитѣ имоти, гласуванъ въ 1922 г. и допълненъ въ 1925 г., се предвиждатъ за насърчение на земледѣлското производство сжщитѣ срѣдства и сжщитѣ облаги, които се предвиждатъ и за насърчение на индустриалното производство. Облагитѣ, които се даватъ на стопанитѣ-земледѣлци, които желаятъ да модернизиратъ земледѣлското производство — за нуждата отъ което модернизиране азъ снощи говорихъ — сж следующитѣ.

Първо. Предвижда се намаление въ превоза по българскитѣ държавни желѣзници — чл. 95, буква „б“ отъ цитирания законъ: „Превозване на произведенитѣ отъ тѣхъ семена по българскитѣ държавни желѣзници по благоприятствуваната тарифа“; чл. 116, за превоза на зеленчука по българскитѣ държавни желѣзници и то съ бързитѣ влакове; чл. 92, буква „г“; чл. 92, буква „к“. Така че този принципъ, който се прокарва въ закона за насърчение на мѣстната индустрия, а именно стопанитѣ, които модернизируютъ производството си, да превозватъ своитѣ произведения или сурови материали по българскитѣ държавни желѣзници

по намалени тарифи, е прокаранъ и въ закона за подобрене на земледѣлското производство.

Второ. Въ закона за подобрене на земледѣлското производство се предвижда облекчение въ данъчнитѣ тежести — чл. 92, буква „г“. Въ чл. 97, който говори за комасиране на земята — което споредъ агрономическата наука ще допринесе твърде много за повдигането на производителността на земледѣлския трудъ — се предвиждатъ цѣль редъ облаги, между които въ буква „б“ — освобождаване отъ поземеленъ данъкъ и върхнини комасиранитѣ земи за 10 години, считано отъ годината, въ която е извършено комасирането. Пакъ въ сѣщия законъ за подобрене на земледѣлското производство се предвижда освобождаване отъ данъкъ въ разстояние отъ 5 години лозарскитѣ и овощарски разсадници.

Трето. Една облага, която се предвижда въ закона за насърчение на мѣстната индустрия — позволяването на безмитенъ вносъ на машини и материали — сѣщо така е прокарана консеквентно и въ закона за подобрене на земледѣлското производство. Примѣръ: чл. 94 отъ закона за подобрене на земледѣлското производство казва, че се освобождаватъ отъ вносно мито всички вършачки, земледѣлски машини, гориво и смазочни материали, нужди за вършачкитѣ и земледѣлскитѣ машини — тия смазочни материали, за които г. Яневъ говори и каза, че били подъ режима на закона за насърчение на мѣстната индустрия, което не е право, защото тѣ сѣ подъ режима на закона за подобрене на земледѣлското производство. Чл. 117 казва: „Зеленчуковитѣ семена, изнесени отъ страната, се освобождаватъ отъ мито“, а чл. 123 разрешава безмитното внасяне на материалитѣ, необходими за различнитѣ пашкулни инсталации, сушилни и т. н.

Четвърто. Принципитъ за предпочитане на мѣстни произведения при държавнитѣ и обществени доставки, който е прокаранъ въ закона за насърчение на мѣстната индустрия, го намираме прокаранъ и въ закона за подобрене на земледѣлското производство — въ чл. 95, буква „д“. Г-да! Азъ не цитирамъ изчерпателно всички случаи; цитирамъ само отдѣлни случаи отъ този законъ, за да подчертая само своята мисълъ.

Вънъ отъ това, почитаемо събрание, въ закона за подобрене на земледѣлското производство се предвижда една мѣрка, която не се предвижда въ закона за насърчение на мѣстната индустрия. Това сѣ тѣй нареченитѣ премии, които се даватъ на всѣки единъ земледѣлски стопанинъ, който пожелае да модернизира своето стопанство било въ начина на неговото обработване, като го механизира, било чрезъ направата на постройки, свързани съ земледѣлското стопанство.

Най-сетне, г-да, азъ дължа да подчертая, когато е въпросъ за насърчение на земледѣлското производство, че то се насърчава по единъ косвенъ начинъ, и то твърде чувствително, чрезъ развиващата се въ България индустрия — една мисълъ, която се изказа отъ единъ отъ преждеговорившитѣ, когато правѣше смѣтка какво грамадно количество сурови материали се преработватъ въ нашитѣ фабрики и какви голѣми икономии за нашето национално стопанство се реализиратъ отъ това, че тѣзи сурови материали се преработватъ въ България, а не се изнасятъ въ странство, за да бждатъ донесени обратно въ страната, като фабриката. И този преждеговоривши каза, че икономитѣ за националното ни стопанство, и то преимуществено за земледѣлското производство, споредъ неговитѣ изчисления, възлизатъ на 600—700 милиона лева годишно.

Но сега позволете да кажа какво се харчи отъ държавата за насърчение на земледѣлското производство.

Г-да! Азъ вземахъ редовния бюджетъ на държавата и бюджета на фондоветѣ за тази година и ще ви процитирамъ нѣкои цифри отъ тѣхъ. Въ редовния бюджетъ на Министерството на земледѣлието за насърчение на земледѣлието и отраслитѣ му се предвижда сумата 121.424.130 л.; за ветеринарната служба — 16.221.260 л. По бюджета на фондоветѣ за насърчение на земледѣлието и отраслитѣ му се предвижда сумата 107.558.600 л.; за опитното дѣло — 33.103.500 л.; за ветеринарната служба — 21.605.000 л. Или всичко, заедно съ кредитата отъ 22.781.180 л. за отдѣленieto за водитѣ — 332.813.670 л. Азъ зная, че този бюджетъ напълно нѣма да се реализира. Но ако се приеме, че ще бжде реализиранъ въ 80% — както това съ голѣма положителностъ може да се каже — то ще се изразходва една сума отъ около 240 милиона лева. Азъ не искамъ да кажа, г-да, че това е много, но искамъ да подчертая общата мисълъ, че правителството има известенъ планъ, по който насърчава не само отдѣлнитѣ отрасли на производството, а цѣлото национално производство. Азъ ще се спра после да направя сравнение съ това, което се харчи за индустрията.

Д. Зографски (з. в): Тѣзи цифри, които изнасяте, сѣ върни, но колко ще бждатъ отпуснати? Знаете че „чеката“ не дава.

М. Дочевъ (д. сг): Е добре, ще ви направя концесия — нека бжде 50%.

Д. Зографски (з. в): И 20% нѣма да бжде. Провѣрете въ Министерството на земледѣлието и ще Ви кажатъ това. Знаете ли колко е отпуснато до 10 декемврий т. г.? 14 милиона лева.

М. Дочевъ (д. сг): Не е върно. Азъ не знамъ кой Ви е далъ тѣзи сведения.

Д. Зографски (з. в): Толкозъ сѣ.

М. Дочевъ (д. сг): Въ духа на тази политика и на това разбиране, за първи пѣтъ въ 1926 г., а следъ това и въ 1927 г., държавата, управлението, взема инициативата да достави масово земледѣлски машини, за да се модернизира и механизира земледѣлското производство. Това сѣ вече изразходвани суми.

Д. Ивановъ (з. в): Дадени ли сѣ нѣкъде машини безплатно?

М. Дочевъ (д. сг): Никѣде не сѣ дадени безплатно. Азъ искамъ да знамъ въ кой отраслъ на производството се даватъ безплатно машини. И аслѣ не е хубаво да се даватъ безплатно.

К. Томовъ (з.): Много право, защото се убива частната инициатива.

Д. Зографски (з. в): Това би било деморализация.

М. Дочевъ (д. сг): Освенъ плуговетѣ, които достави бившитѣ министъръ на земледѣлието г. Молловъ, доставени сѣ 3.402 редосѣялки, 2.314 култиватори, 6.660 брани, 1.000 откопвачки, 1.300 валяци, 288 триори и 1.500 подривачки.

Питатъ: какъ се раздаватъ тия машини на населението? Вие знаете, че държавата ги дава на костюми цени, а знаете сѣщо така, че има едно предложение, тия различни машини да бждатъ продавани на населението съ 30% отстъпка.

П. Якимовъ (д. сг): И на изплащане.

М. Дочевъ (д. сг): Но, г-да, азъ ще ви кажа, че Търновскиятъ окръженъ съветъ, респективно Търновската постоянна комисия, има една по-правилна система за раздаване на земледѣлски машини. Търновската постоянна комисия продава тия машини на населението на костюми цени, но срещу изплащане за 10 години, безъ лихви, което значи, че ги продава на много износни условия. По таквъ начинъ окръжниятъ съветъ не губи нищо, освенъ лихвата, а паритѣ следъ 10 години ще постѣпятъ отново въ неговата каса, следъ като сѣ изиграли вече една голѣма роля въ областта на народното стопанство.

Г-да! Днесъ азъ получихъ телеграфически отъ Търново една статистика за похарченитѣ суми отъ окръжнитѣ постоянни комисии въ последнитѣ 4 години въ тая насока — колко е изразходвано по бюджетитѣ за 1924/1925 г., 1925/1926 г., 1926/1927 г., и колко е предвидено въ бюджета за 1927/1928 г. Общата цифра на изразходванитѣ суми отъ окръжнитѣ постоянни комисии за подпомагане и поощряване на земледѣлското стопанство възлиза на 189.000.000 л. Специално Търновскиятъ окръженъ съветъ е изразходвалъ за първитѣ 3 години 18.814.370 л., а въ бюджета за тази година той е предвидѣлъ сумата 8.421.570 л.

Д. Зографски (з. в): Не допушамъ това, защото много отъ тия разходи не отиватъ по предназначението си. И азъ съмъ билъ окръженъ съветникъ и зная тия работи.

М. Дочевъ (д. сг): Може да има нѣкои корекции, които трѣбва да се направятъ. Азъ ви казвамъ, че си служа съ официални данни. Тѣзи суми, които сѣ изразходвани отъ различнитѣ министерства и различнитѣ служби, може би не всичкитѣ отиватъ прѣко, за тѣхното предназначение, обаче косвено тѣ отиватъ за сѣщата целъ.

Отъ казаното до тукъ, г-да, не може да не се заключи, първо, че управлението, че държавата полага твърде се-

риозни усилия за насърчение на земеделското производство, като си служи точно съ същитъ мърки, съ които си служи и за насърчение на мѣстната индустрия, и, второ, че се харчат суми, които споредъ тия пресмѣтания, които правя азъ, достигатъ цифрата 300 милиона лева годишно, за последнитъ 2 години. Тия суми, по моето разбиране, не сѣ достатъчни, но засега, когато се започва този процесъ на модернизиране и рационализиране на земеделското производство, тѣ сѣ достатъчни. Когато най-напредъ се е започнало да се прилага законътъ за насърчение мѣстната индустрия — както ще ви кажа впоследствие — държавата е харчила за насърчение на мѣстната индустрия по 100—200 хиляди лева на година, за да достигне, следъ единъ 30-годишенъ периодъ отъ развитие на индустрията, да харчи днешъ милиони лева на година. По същия пѣтъ ще се върви, почитаемо събрание, и въ областта на земеделството. Сумитъ, които се харчатъ, 200—300 милиона лева, grosso modo казано, за насърчение земеделското производство, може би, сравнени съ това, което се дава за индустрията, особено като се има предъ видъ значението на земеделското производство въ сравнение съ индустриалното, да се виждатъ малки, обаче, като суми, които подпомагатъ процеса на това развитие въ неговото начало, споредъ моето разбиране, сѣ достатъчни, защото и хвърлянето пѣкъ на голѣми суми въ това направление безразборно би се отразило върху бюджета и може-би нѣма да достигне резултатитъ, които трѣбва да се постигнатъ.

Д. Зографски (з. в): И тѣзи, които сега се хвърлятъ, пакъ сѣ безразборно хвърлени.

М. Дочевъ (д. сг): Дали сѣ безразборно хвърлени, г. Зографски, или не, позволете ми да бѣда малко по на друго мнение отъ Васъ.

Д. Зографски (з. в): Можете да бѣдете.

М. Дочевъ (д. сг): Когато огледете изъ селата, където сѣ дадени тия суми, Вие ще се убедите, че не сте прави.

Д. Зографски (з. в): Дайте една парламентарна анкета — тя ще установи, че е така.

Д. Грънчаровъ (з. в): Дайте една парламентарна анкета, която да установи къде, какъ и на кого сѣ давани суми въ Търновския окръгъ.

М. Дочевъ (д. сг): Че отде пѣкъ знаете Вие какъ сѣ давани сумитъ въ Търновския окръгъ! Защо не го каже това за Търновския окръгъ г. Енчевъ, който е окръженъ съветникъ, а Вие отъ Кюстендилъ идете да го твърдите?

С. Панайотовъ (з. в): Отъ 8-тѣ милиона, предвидени въ бюджета на окръжния съветъ, единъ милионъ бѣше предназначенъ за разсадникъ въ Габрово. Казаха: „Изберете насъ, ще ви дадемъ единъ милионъ“, и понеже не ги избраха, не дадоха милиона!

Г. Марковъ (з. в): Сега партизанство нѣма!

Х. Мариновъ (з. в): Въ село Шумата дадохте 100.000 л. за направа на мармаладена фабрика, а нѣма ни фабрика, нито нищо; въ Павликени дадохте на одного пари да купува машини, а той си направи къща!

М. Дочевъ (д. сг): Туй, което казвате, г-да — понеже азъ познавамъ положението много по-добре отъ васъ — потвърждава и друга една мисълъ, а именно, че българинътъ, безразлично дали е земеделецъ, дали е занаятчия, дали е индустриалець, злоупотрѣблява съ тия облаги, когато може да злоупотрѣби съ тѣхъ.

Отъ земеделцитѣ: Това е право.

М. Дочевъ (д. сг): И когато вие говорите, че се злоупотрѣблявало съ облагитъ, които се даватъ на индустрията, азъ ще ви кажа, че когато се даватъ облаги на земеделеца, като намѣри нѣкоя вратичка, за да злоупотрѣби, и той злоупотрѣблява. Затуй трѣбва да има единъ по-голѣмъ контролъ.

Нѣкой отъ сговориститѣ: (Къмъ земеделцитѣ) Я кажете презъ вашия режимъ какво дадохте, дали дадохте единъ плугъ!

Другъ отъ сговориститѣ: Тѣ не сѣ земеделци, тѣ не знаятъ да оратъ! (Възражения отъ земеделцитѣ)

Председателствуващъ А. Христовъ: (Звъни)

М. Дочевъ (д. сг): Г-да! Премавамъ къмъ втората точка — покровителство на занаятитѣ.

Азъ и снощи казахъ, че съмъ се ползувалъ отъ една хубава книга, „Занаятчиството въ България, минало, настояще и сръдства за подпомагането му“, отъ г. Хинковъ, единъ приятелъ на занаятчиитѣ.

П. Гаговъ (д. сг): Петко Петковъ не го признава!

П. Петковъ (зан): Какъ не го признавамъ? Назначихме го директоръ на нашата банка. Само приказки говорите!

Нѣкой отъ сговориститѣ: Защо клатишь тогава отрицателно глава?

М. Дочевъ (д. сг): Азъ ще допълня, че г. Хинковъ за темата, която ме интересува, не казва много повече отъ туй, което е казано въ отдѣлъ III на закона за организиране и подпомагане на занаятитѣ. Той дава цифри, въ истинността на които азъ нѣмамъ основание да се съмнявамъ и които цифри азъ желая да използвамъ.

Азъ казахъ и снощи, г-да, че нашитѣ занаятчи не могатъ да претендиратъ въ никой случай, щото занаятчииското производство да бѣде насърдчавано съ същитѣ мърки, съ същитѣ сръдства, съ които е насърдчавано индустриалното производство, като изтъкнахъ разликата между едното и другото производство отъ гледище на стопанското имъ значение. Могатъ да се различатъ две групи отъ сръдства за насърчение занаятчииското производство. Едната група сръдства сѣ такива за насърчение на майсторството и на техническия прогресъ, а другата група сръдства сѣ такива за подпомагане доставянето на евтинъ и леснодостъпенъ кредитъ.

Нѣкой отъ земеделцитѣ: Къде? Кажете.

М. Дочевъ (д. сг): Чакайте бе, още не съмъ почналъ.

Въ първата група, г-да, се предвиждатъ следнитѣ сръдства, предвидени и въ закона. Това сѣ: първо, учебни работилници; второ, подвижни курсове. Тамъ, където не може да има постоянни учебни работилници, или работилници въ тѣсния смисълъ на думата, или занаятчииски училища — за които ще ви говоря после — ще има подвижни курсове.

Д. Пешевъ (зан): Кажете и сръдствата, които сѣ разходвани.

М. Дочевъ (д. сг): Трето, чирашки и калфенски училища.

П. Петковъ (зан): Това държавата ли го създава?

Министъръ Ц. Бобошевски: Не е важно.

М. Дочевъ (д. сг): Азъ ще кажа, имайте търпение.

Министъръ Ц. Бобошевски: На кантаръ ще теглимъ, точно колко да бѣдатъ!

М. Дочевъ (д. сг): Четвърто, машинни изложби, въ които има смисълъ да се излагатъ машини, които сѣ приспособени или приспособими въ занаятчииското производство; издаване технически ръководства съ чертежи и напѣтвания; занаятчииски изложби и занаятчииски музеи, които сѣ отъ грамадно значение, г-да.

П. Петковъ (зан): Г. министре! Кажете му, че нищо отъ това не е приложено, че даже още занаятчииски съветъ не е създаденъ. — Заблуждавате! Ставате смѣшенъ!

М. Дочевъ (д. сг): Съ всички тѣзи мърки, почитаемо събрание, и най-вече съ професионалното образование, се цели да се развие основниятъ елементъ въ занаятчииското производство, а именно да се усвършенствува занаятчиискиятъ трудъ, защото съвършениятъ трудъ, както казахъ и снощи, е, който характеризира занаятчииското производство, не масовото производство, не евтиното производство,

а хубавото производство, ако щете, художественото производство е, което характеризира занаятчийството. И ако въ индустриална Германия, както казахъ и снощи, има 5 милиона занаятчи, наредъ съ 5 милиона работници, то е затуй, защото тѣзи 5 милиона занаятчи работятъ въ стопански сфери, където индустрията не може да проникне, и затуй, защото тѣ продаватъ изкуство. Работниците въ една занаятчийска работилница не сж както работниците въ една фабрика. Работниците въ една занаятчийска работилница сж ученици, чираци и калфи, които трѣбва години наредъ да учатъ занаята. И който иска да насърчава занаятчийството, да го насърчава въ това направление — преди всичко да усъвършенствува занаятчийския трудъ. И ако законътъ за организиране и подпомагане занаятите не е приложенъ у насъ, вие трѣбва да искате да се приложи, но да се приложи въ туй направление, както казахъ азъ, а не както искаха нѣкои отъ васъ, които присѣдстваха на занаятчийския конгресъ въ Търново и които предлагаша нѣща, които убъркваха занаята съ индустрията.

Втори въпросъ, г-да, това е въпросътъ за евтиния занаятчийски кредитъ. Казвате: де го?

Преди да мина на този въпросъ, позволете ми, г-да, да ви кажа, че въ България, споредъ моята преценка — преценка на некомпетентенъ — има вече основи и се поддържатъ занаятчийски училища повече отколкото трѣбва. И не е билъ единъ случаятъ, когато хора, свършили занаятчийско училище, вмѣсто да влѣзатъ въ занаятчийското съсловие и тамъ да приложатъ своя трудъ, идватъ да търсятъ служби.

К. Томовъ (з): То е въобще така у насъ.

М. Дочевъ (д. сг): Въ България — може нѣкой да не знае — за сега има следующитъ професионални училища — като не смѣтамъ срѣднитъ търговски училища, които не обслужватъ занаятчийството, а сжщо и срѣднитъ технически училища: практически технически училища 3, срѣдно столарско 1, практически столарски 15, коларски 8, бѣчварско 1, коларско и бѣчварско 1, столарски и рѣзбарски 2, кошничарско 1, каменодѣлски 2, сградостроително 1, сарашки 2, копринено-тъкаческо 1, графико-печатарски 2, текстилно-бояджийско 1, мелничарски 2, грънчарско и за правене на печки 2, курсове по дантели 3, всичкитъ тия училища, г-да, сж държавни, държавата харчи за тѣхната издрѣжка.

Г. Марковъ (з): Курсовѣтъ за дантели държавни ли сж?

М. Дочевъ (д. сг): Държавни сж. — Отъ това, което ви прочетохъ, вие виждате, че ние имаме професионални училища не само колкото да се каже, че имаме такива; вие виждате, че почти всички занаяти сж застъпени въ тѣхъ. И издрѣжката на тия училища не става така безъ пари: държавата харчи кръгло 40 милиона лева на годината.

Но освенъ това, г-да, има училища, които се издържатъ отъ постояннитъ комисии. Ще ви ги прочета: срѣдно механотехническо въ Русе — едно; практически столарско — едно; столарско-обущарско-шиваческо — едно. Чирашки училища, за които ме питахте, издържани отъ търговски камари — 14.

П. Петковъ (зан): Тѣхъ ги издържатъ самитъ занаятчи.

М. Дочевъ (д. сг): Сбъркахъ. Училищата, които ви изброихъ, ги издържатъ не постояннитъ комисии, а търговскитъ камари.

П. Петковъ (зан): Толкова познавате въпроса, така че, прощаваме Ви.

М. Дочевъ (д. сг): Хайде, така да бжде!

Б. Толевъ (д. сг): (Къмъ П. Петковъ) Ти го познавашъ по-добре!

Д-ръ К. Милановъ (д. сг): Въ „Батембергъ“ ли научи това?

П. Петковъ (зан): Отъ тебе го научихъ!

М. Дочевъ (д. сг): Струва ми се, че сме свършили все едно училище, само че азъ съмъ адвокатъ, а вие сте кръчмаръ! — Окрѣжни: срѣдно столарско — въ Кюстендилъ. Други столарски — 5, коларско-бѣчварски — 2; механотех-

ническо — едно; кошничарско — едно. Училища при различни женски стопански дружества — 22.

Г-да! Вие виждате, че за издрѣжката на тѣзи училища се харчатъ срѣдства и отъ държавата, и отъ окрѣжитъ, и отъ търговскитъ камари, и отъ благотворителни дружества. Ако щете, има даже училища на частни лица. Тѣхъ азъ не споменахъ.

Но подига се отъ нѣкои занаятчи единъ голѣмъ въпросъ. Напр. г. Цено Табаковъ въ Търново каза: „Само да смѣе правителството и правителствената партия да прокара закона за насърчение на мѣстната индустрия и ние ще поведемъ борба и нѣма да спремъ, докато не свалимъ отъ власт правителството“. Азъ имамъ неговата речъ; него го нѣма тукъ; като дойде, ще цитирамъ точно.

П. Петковъ (зан): Резолюцията на конгреса е за приемане на такъвъ единъ законъ. Какво цитирате речта на г. Цено Табаковъ? Цитирайте резолюцията на конгреса, а не отдѣлно мнение.

М. Дочевъ (д. сг): Азъ не знамъ на колко мнения сте тукъ, въ самата Камара!

П. Петковъ (зан): Мнението на конгреса е важно.

Д-ръ К. Милановъ (д. сг): Трима — на четири мнения!

П. Петковъ (зан): Г. министърътъ има тази резолюция на конгреса. Така че той може да Ви опровергае.

М. Дочевъ (д. сг): Моля Ви се. — Казва се, че трѣбва да се поиска, щото законътъ за насърчение на мѣстната индустрия да обгърне и занаятите, въ смисълъ, щото суровитъ материали, които се обработватъ въ занаятчийскитъ работилници, да бждатъ и тѣ освобождавани отъ мито, тъй както се освобождаватъ суровитъ материали, които се обработватъ въ индустриалнитъ предприятия.

Г-да! Когато искаме да разгледаме подробно този въпросъ, занаятите ще ги раздѣлимъ на две групи. Първата група занаяти сж: тъкачески, предачески, халачески, юрганджийски, драпчарски, бояджийски, абаджийски, терзийски, мутафчийски, сапунджийски, свѣщарски, кожухарски, бѣчварски, коюмджийски, налбантски и др., които занаяти, благодарение на досегашния развой на нашия стопански животъ, може да се каже, сж на умирание. И защита на тия занаяти по каквѣто и да е законодателенъ редъ не може да се иска, заради туй, защото индустрията се е напълно приспособила въ района на тѣхнитъ браншове общо, и по никой начинъ тѣзи занаяти не могатъ да конкуриратъ съ едно фабрично производство. Тамъ ще се съгласимъ всички.

Има, обаче, друга една група занаяти, напълно жизнеспособни, за които г. Хинковъ казва: „Могатъ да занаятъ своето смѣществуване при развитието на едрата индустрия“, значи занаяти, които не конкуриратъ съ едрата индустрия. Тѣзи занаяти сж: желѣзарски, тенекеджийски, бичкиджийски, дърводѣлски, тухларски, керемекчийски, хлѣбарски, мѣсарски, сладкарски, халваджийски, банничарски, шивашки, обущарски, бръснарски и фризьорски, каменодѣлски, столаро-дограмаджийски, собаджийски, малярски, коларски, печатарски, часовничарски, дамско-панкарски, електро-инсталаторски, машинно-монтьорски и др.

Ако, г-да, разгледате тѣзи занаяти поотдѣлно какви сурови материали преработватъ и отъ какво насърчение, следователно, се нуждаятъ, вие ще видите, че грамадна частъ отъ тѣзи занаяти — и, което е най-важното, занаяти, които ангажиратъ голѣмото болшинство занаятчи — обработватъ изключително сурови продукти на земледѣлското или на фабричното производство у насъ. Щомъ е тъй, всичкитъ тѣзи занаяти, респ. всичкитъ тѣзи занаятчи, не се нуждаятъ отъ облагитъ на закона за насърчение мѣстната индустрия, респ. отъ облагата на безмитния вносъ. Само четири отъ тѣзи занаяти — желѣзарски, тенекеджийски, печатарски и часовничарски — обработватъ материали, които се внасятъ отъ странство. Обаче желѣзаритъ и тенекеджийтъ не сж въ конкуренция съ едрата индустрия. Но има единъ занаятъ, за който азъ ще призная, че страда отъ едрата насърчавана индустрия: той е медничарскитъ занаятъ, бакърджийството. Една неправда, споредъ мене, е да се насърчава медничарската индустрия, когато въ България има развитъ такъвъ занаятъ, който задоволява изискванията на българския консоматоръ, занаятъ, който дори и днесъ може да конкурира и конкурира съ медничарската индустрия. А тази индустрия се ползува съ 6 л. на килограмъ бакъръ мито. Ето единъ случай, където трѣбва да се направи корекция.

Така че въ последователност на моята мисъл, изказана снощи, мотивирана накратко и въ общи линии, аз казвамъ, че противоречие дълбоко — такава, за какво го се говори може-би вънъ, на улицата, на събранията — между занаятчийското производство като такава и индустриалното нѣма и не може да има по мотивитѣ, които изтъкнахъ. И не бива да се създава антагонизъмъ между двата бранша на промишлеността, които въ много случаи се взаимно допълнятъ и взаимно усъвършенствуватъ.

Ц. Табаковъ (зан): Вие създавате антагонизъмъ съ този законопроектъ.

М. Дочевъ (д. сг): Не зная дали азъ го създавамъ, г. Цено Табаковъ, или Вие го създавате съ речитѣ, които сте държали на търновския конгресъ.

Ц. Табаковъ (зан): Вие били ли сте тамъ?

М. Дочевъ (д. сг): Азъ имамъ цѣлата Ваша речъ стенографирана и мога да Ви цитирамъ нѣколко израза, отъ които Вие, г. Цено Табаковъ, вѣрвамъ, ще се засрамите.

Д-ръ К. Милановъ (д. сг): Той я е забравилъ!

Ц. Табаковъ (зан): Що те боли тебъ толкова?

М. Дочевъ (д. сг): Така че, почитаемо събрание, азъ смѣтамъ, че въ областта на покровителството на занаятитѣ може да се върви само по този пътъ, който е посоченъ почти изчерпателно, не съвършено — защото къде е съвършеното законодателство? — въ закона за организиране и подпомагане на занаятитѣ, . . .

Ц. Табаковъ (зан): Въ този законъ съ какво подпомагане занаятитѣ, можете ли ни каза?

М. Дочевъ (д. сг): . . . законъ, за който г. Цено Табаковъ има следующето мнение: „Казватъ, че ни създаватъ законъ за подобрене и организация на занаятитѣ. Това е едно законче, което само задължава и спѣва занаятчиитѣ, . . .“

Ц. Табаковъ (зан): Това е истина.

М. Дочевъ (д. сг): . . . което предвижда цензъ, за ония, които го нѣматъ. Кажете, какво друго помага той?”

Ц. Табаковъ (зан): Така.

М. Дочевъ (д. сг): „Кое то предвижда цензъ!“ Г-да! Виждате ли на кого искатъ да се харесатъ тѣ? На тѣзи, които нѣматъ цензъ. Напротивъ, идеята въ закона — идея, която трѣбва да поддържате — е идеята за ценза. Защо вие по закона за амбулантната търговия държите за този цензъ? Защо по този законъ говорѣхте за опитната, съвършената и т. н. занаятческа рѣжа, която трѣбва да се насърдава, а тукъ казвате, че не трѣбвало да има цензъ?

Ц. Табаковъ (зан): Ние не можемъ да бждемъ комисари на Министерството на търговията и да отиваме да съставяме актове на тѣзи, които нѣматъ цензъ. Това не е наша работа.

М. Дочевъ (д. сг): И когато сравните този законъ, за който говоря, съ законодателството въ миналото, вие ще видите какъвъ голѣмъ прогресъ е направенъ въ това направление.

Г-да! Минавамъ на третата точка — насърчение на индустрията. Азъ нѣма да повтарямъ цифритѣ — безспорно, това е излишно — които се цитираха отъ г. министра и които сѣ официални цифри. Но само за илюстрация на моята мисъл, че насърчението на индустрията трѣбва да бжде насочено къмъ покровителство на техническия прогресъ, ще ви посоча само три цифри, за да видите резултатитѣ отъ насърчаване на мѣстната индустрия въ това направление. Въ 1909 г. индустрията е имала двигатели съ 17.500 конски сили; въ 1921 г. — съ 43.117 конски сили; въ 1926 г. — съ 81.378 конски сили. Цифритѣ за машинитѣ ги знаете, цифритѣ за горивото сѣщо ги знаете, защото нѣколко отъ преждеговорившитѣ се изказаха по тѣхъ. За илюстрация на сѣщата мисълъ ще спомена, защото по другъ поводъ ще се спра на тия цифри, какъ е расълъ броятъ на насърчаванитѣ индустрии. Въ 1909 г. 261 предприятия сѣ били насърчавани, въ 1921 г. — 454, въ 1927 г. — 1.131.

Нѣма сѣщо така да говоря и общо за капитала и т. н., защото времето напредва, а ще се спра само на жертвитѣ, които се даватъ за насърчение на индустрията въ връзка съ това, което говориха двамата отъ ораторитѣ, г. Сотиръ Яневъ и г. Стефанъ Стефановъ.

Азъ считамъ, г-да, за необходимо да се разбере тукъ, въ Народното събрание, че цифрата, която изнесе г. Сотиръ Яневъ, а именно 2.845.000.000 л., сума, която българската индустрия отъ 1894 г. насамъ е била получила чрезъ закона за насърчение на мѣстната индустрия, е една цифра фантастична, която не почива въ никой случай на действителността. Затъ самъ г. Сотиръ Яневъ, когато правѣше своитѣ изчисления, говорѣше за много отъ годинитѣ на предположение. Така напр., за 16-тѣ години отъ 1894 г. до 1911 г. той приема, че жертвитѣ на държавата за всѣка една година възлизали на 2 милиона лева златни или всичко 32 милиона лева златни, които, помножени на 26, правятъ 832 милиона лева за първитѣ 16 години. И самъ г. Сотиръ Яневъ казва, че статистически данни, материали никѣде не могатъ да се намѣрятъ и че това било негово предположение. Азъ потърсихъ, г-да, и намѣрихъ данни само за 5-тѣ години отъ 1903 г. до 1907 г. включително въ речта, която въ 1909 г. министърътъ на търговията тогава, сега министъръ-председателъ, г. Ляпчевъ, е държалъ въ Народното събрание въ защита на закона за насърчение на мѣстната индустрия. Въ тая си речъ тогава г. Ляпчевъ изнеса следнитѣ цифри. Той казва, че за 1903 г. жертвитѣ на държавата възлизатъ на 289.447 л.; въ 1904 г. — на 356.190; въ 1905 — на 532.270; въ 1906 — на 706.035 и въ 1907 — на 206.000 л. Или общо за 5-тѣ години, почитаемо събрание, жертвитѣ на държавата за насърчение на мѣстната индустрия възлизатъ на 2.090.000 л., а споредъ г. Яневъ за тия петъ години възлизали на 10 милиона лева — една разлика въ пресмѣтанята само за тия петъ години отъ 8 милиона златни лева или 208 милиона книжни лева. Може да направите, г-да, заключение следъ туй за останалата частъ отъ неговата смѣтка.

Но г. Яневъ говори, между другото, за злоупотрѣбленията съ закона за насърчение на мѣстната индустрия. Той каза, че имало врати и вратички, презъ които се минавало, за да се злоупотрѣбвя съ закона. И въ своята речъ той спомена за злоупотрѣбления съ газта, бензина и смазочнитѣ материали за машинитѣ. Тѣзи материали, за които той говори, се доставятъ отъ Земледѣлската банка — където била конкуренцията между кооперация „Напредъ“ и дружество „Нафта“ — тѣ не подпадатъ подъ закона за насърчение на мѣстната индустрия.

Г. Енчевъ (з. в): Когато се отнася за злоупотрѣбления въ България, недейте става гарантъ, защото ще изгубите гаранцията си.

М. Дочевъ (д. сг): Азъ сѣщото казахъ, но да не се казва частно за индустрията, а да се каже общо.

Искахъ да направя тѣзи бележки на г. Сотиръ Яневъ и считамъ за излишно да се спирамъ върху комиссионната отъ 20% на дружество „Захаръ“ и за тѣй наречения отъ него индустриаленъ бюрократизъмъ, защото ще трѣбва да говоря за 10-тѣ стотинки за солта на кооперация „Общъ подеъмъ“ и да спомена и за една бюрократия въ друга една кооперация.

С. Яневъ (с. д): Азъ съмъ направилъ питане по този въпросъ за стотинкитѣ.

М. Дочевъ (д. сг): По-хубаво е да не се повдигатъ тия въпроси, или, ако се повдигатъ въпроси за злоупотрѣбление съ даденъ законъ, да се казва, че тия злоупотрѣбление не сѣ само въ областта на индустрията, ами ги има и въ всички други области.

С. Яневъ (с. д): Кооперация „Напредъ“ се съгласи да пласира солта съ 10 ст. на килограмъ, обаче въ сѣщото време други частни фирми сѣ искали 50 ст. на килограмъ.

М. Дочевъ (д. сг): Азъ четохъ въ вестницитѣ едно изложение отъ Земледѣлската банка, въ което се казваше, че кооперация „Напредъ“ взема 10 ст. на килограмъ солъ, независимо дали тя ще я пласира или другъ.

С. Яневъ (с. д): Това не е истина.

М. Дочевъ (д. сг): Така е. И Вие, когато говорите за дружество „Захаръ“ и недоумявате отъ тази индустриална

бюрократия, позволете и на мене да недоумявамъ отъ тази кооперативна бюрокрация.

С. Яневъ (с. д): Азъ казвамъ, че ще имамъ случай да се обясня.

М. Дочевъ (д. сг): Това е необходимо.

С. Яневъ (с. д): Азъ лично правихъ анкета въ Провадия по този въпросъ и ще имамъ случай да ви кажа резултатитъ отъ тази анкета.

М. Дочевъ (д. сг): Но, почитаемо събрание, най-тежки приказки се казаха тукъ не толкова по законопроекта, колкото по адресъ на болшинството въ Парламента и по адресъ на управлението на Демократическия сговоръ, отъ г. Стефанъ Стефановъ. Той каза изрично следното: (Чете) „Г. г. народни представители! У насъ се забелязва, както и онзи день казахъ, една лекота при разглеждането на нѣкои законопроекти, една лекота, която азъ бихъ нарекълъ даже престѣпна, защото по такива важни въпроси, какъвто е сега разглежданиятъ и какъвто бѣше разглежданиятъ онзи день, болшинството безъ колебание, поради партийна дисциплина или партиенъ фанатизъмъ, приема всичко, което се поднася отъ правителството“. А въ края на речта си той предупреждава и казва: (Чете) „Този принципъ — който той препоръчваше за класификация на индустрията въ две направления — „ще премахне оная аномалия, която царя въ насърдението на нашата индустрия и която аномалия само презъ времето на сегашното управление — подчертавамъ това още единъ пътъ — е нанесла една щета на фиска най-малко отъ 1 милиардъ лева вследствие безмитния вносъ въ материали отъ индустриалци, които никой отъ васъ не знае, че сж индустриалци“. И той ги нарича лъжеиндустриалци. Г-да! Не е ли това единъ фактъ, който трѣбва да ни занимае най-сериозно, и да се запитаме: вѣрно ли е, че въ време управлението на Демократическия сговоръ за 4 години, нѣкакви си 800 лъжеиндустриалци сж изкористили фиска минимумъ сж единъ милардъ лева?

Г-да! Дадоха се отъ г. министра цифри за жертвитъ, които държавата прави за индустрията въ мита и акцизъ. Това сж единственитъ цифри, които могатъ да се намѣрятъ. Азъ нѣма да ги повтарямъ. Ще спомена само цифритъ за 1924, 1925, 1926 и 1927 г.

За 1924 г. държавата е загубила отъ всички мита и акцизи — не само за суровитъ материали, за които говори г. Стефановъ, но и за машини, за гориво, за амбалажъ, за смазочни материали — крѣгло 87 милиона лева. За 1925 г. възлизатъ на 131 милиона лева — 1925 г., когато нашиятъ търговски балансъ бѣше най-неблагоприятенъ, защото имаше най-голямъ вносъ. За 1926—1927 г. нѣма данни, но въ авансъ ще кажа на г. Стефанъ Стефановъ и на хората, които мислятъ като него, че презъ тия две години сж направени по-голямъ жертви, отколкото презъ 1925 г. И азъ ги приемамъ въ размѣръ на 150 милиона лева, за всѣка година поотдѣлно. Всичко за тѣзи четири години се получаватъ 310 милиона лева.

Министъръ Ц. Бобошевски: За цѣлата индустрия.

М. Дочевъ (д. сг): Да, за цѣлата индустрия, предвоенна и следвоенна.

Отъ тѣзи 510 милиона лева мита и берии, $\frac{1}{3}$ частъ ще се спадне за старата, довоенната индустрия, чиято кауза г. Стефановъ пледираше тукъ, която индустрия, почитаемо събрание, още презъ 1909 г. е внесла чужди сурови материали за 13.353.408 златни лева, които се равняватъ на 347.186.608 книжни лева, което пѣкъ съставлява, отъ своя страна, $\frac{1}{3}$ отъ общия вносъ на сурови материали презъ 1926 г., който общъ вносъ е 1.065.000.000 л. Като спаднемъ, казвамъ, отъ тия 510 милиона лева $\frac{1}{3}$ частъ за предвоенната индустрия — допускамъ за моментъ, че тя е останала на една точка на замръзване, че тия индустриални предприятия не сж се развили, за да заангажиратъ по-голямъ процентъ отъ тѣзи сурови материали за себе си — остава, г-да, сумата 340 милиона лева. Отъ тази сума, 340 милиона лева, ще трѣбва да се спадне $\frac{1}{4}$ за мито и акцизъ на машини, на гориво и на смазочни материали, за да остане митото само на сурови материали. И накрай се получава единъ резултатъ отъ 250 милиона лева. Така че най-голямата концесия, която ще се направи на г. Стефановъ, то е, че следвоенната индустрия въ разстояние на 4-тѣхъ години, за времето, когато е управлявалъ Демократическиятъ сговоръ, както той намеква това, е използвала отъ мита и

берии 250 милиона лева, но въ никой случай не единъ милиардъ, както той каза.

Министъръ Ц. Бобошевски: И то цѣлата индустрия.

М. Дочевъ (д. сг): Да, цѣлата създадена следъ войната индустрия.

Но, почитаемо събрание, г. Стефанъ Стефановъ, като говорѣше за следвоенната индустрия, говорѣше за нѣкакви си 800—900 лъжеиндустриални предприятия — лъжеиндустриални, защото, споредъ него, капиталътъ имъ е билъ по-малъкъ, отколкото митото, което тѣ използвали — които той наблюдава отъ височината на единъ индустриаленъ аристократъ, и, бихъ казалъ, отъ височината на неговия високъ куминъ, за който твърде много е допринесълъ законътъ за насърчение на мѣстната индустрия; и отъ тая височина всичкитъ тия индустриални предприятия му се виждатъ дребни.

Азъ дължа, г-да, за възстановяване на истината, да кажа, че тия предприятия, за които говори г. Стефанъ Стефановъ, въ никой случай не сж 800. Той е взелъ цифрата 804, изглежда, отъ министерството, безъ да направи нужния разборъ. Тия лъжеиндустриални предприятия, г-да, създадени следъ войната, отъ 1920 до 1927 г., не сж 800, а сж на брой 444. Споредъ г. Стефанъ Стефановъ, тия лъжеиндустрии въ времето на Демократическия сговоръ сж оцетили държавата съ единъ милиардъ лева. Не е безинтересно за Народното събрание, което трѣбва да прещени думитъ на г. Стефанова, да знае какви сж тия индустрии, дали сж тѣ индустриитъ, за които той говори, че сж били наредени по ул. „Нишка“ и ул. „Пиротска“, безъ куминъ и безъ нищо. Азъ ще ви ги прочета, споредъ таблицата на министерството. Тѣ сж, г-да, следнитъ: захаръ и захарни произведения — 11; тестени произведения — 12; консерви — 15; предачество на вълна — 9; предачество и тъкачество на ленъ и конопъ — 7; вѣжарство и килими — 18; метална индустрия — 89; циментъ, варъ, гипсъ — 5; керамични изделия — 46; химическа индустрия — 14; химически торъ и преработка на животински отпадѣци — 54; бои, производство на оцетъ — 33; взривни вещества — 3; кожарство — 22; дървена и мебелна индустрия — 27; хартия и картонъ — 28; електрическа индустрия — 20; винарство и спиртъ — 4.

Кажете ми, г-да, като изключите 28 предприятия за производство на хартия и картонъ, за които г. Стефановъ говорѣше; като изключите 27 предприятия за предачество и тъкачество на памукъ и коприна, за които самъ г. министърътъ каза, че иматъ съставени актове за злоупотрѣбление, всичкитъ останали предприятия не сж ли предприятия, които обработватъ сурови материали почти изключително отъ вътрешенъ произходъ? Тогава за какви голѣми злоупотрѣбления може да се говори и може ли така да се говори отъ тая трибуна за хвърляне на милиони, безъ да се държи смѣтка за приказкитъ?

Така че, почитаемо събрание, виждате, че далечъ не сж прави думитъ на г. Стефанова: нито има освобождаване отъ акцизи и отъ мита до размѣръ на единъ милиардъ лева, както вече ви казахъ, нито пѣкъ има такива индустрии, за каквито той говори.

Г-да! Азъ бихъ посочилъ — но времето минава — нѣколко голѣми индустриални предприятия съ капиталъ по 4—5 милиона лева, общеизвестни тукъ, създадени именно следъ войната, за да видите, че индустрията следъ войната не може да бѣде нареченъ така, както я нарече г. Стефановъ — лъжеиндустрия, че не може да бѣде хвърленъ такъвъ голѣмъ упрѣкъ на нашата индустрия. И тогава, г-да, когато ние прощудирваме фактитъ, когато изнасяме цифритъ, азъ имамъ право да се обѣрна къмъ г. Стефанова и да искамъ той, както обеща, да даде даннитъ за този единъ милиардъ лева и за тия 800 индустриални предприятия. Нека подкрепя той туй, което каза по адресъ на управлението, защото иначе азъ ще бѣда въ правото си да кажа, че не е болшинството, което вече съ нѣколко оратори взема участие при разискванията по законопроекта за насърчение на мѣстната индустрия, което гледа лекомислено на този въпросъ, напротивъ, отъ другата страна се върши нѣщо друго, което не ща да кажа какво е, но ще кажа, че тогава думитъ на г. Черноокова въ в. „Слово“ сж имали мѣсто точно за оратори като г. Стефанова (Нѣкои отъ сговорнитъ рѣкоплѣскатъ)

Г-да! Преди да свърша, позволете ми да се изкажа по двата въпроса, които се повдигнаха тукъ — за данъцитъ и за класификацията на индустриитъ.

Г-да! По въпроса за данъцитъ се застъпиха нѣколко становища. Едно становище е това на законопроекта; друго

становище е онова на г. Бояджиева, което малко се различава от това на законопроекта и което евентуално може да бъде възприето от вносителя на законопроекта. Г. Стойчо Мошановъ пъкъ казва, че индустриитѣ трѣбва веднага да започнат да плащат данѣци. Г-да! Азъ съмъ на едно по-срѣдно мнение; азъ съмъ за положението въ законопроекта — трѣбва да бъде подготвена нашата индустрия за плащането на данѣцитѣ. Едно нѣщо трѣбва да знаят всички: че често пѣти не, но винаги, печалбата на индустриалеца на края на отчетната година се изразява или въ постройка на здания, или въ покупка на нови машини, или въ непродадени стоки. Ако ще трѣбва индустриалнитѣ предприятия да плащат тѣзи данѣци, съ които бѣха обложени презъ 1922 и 1923 г., азъ съмъ убеденъ, че ще има единъ крахъ за нашата индустрия. Затуй най-справедливо е да се възприеме принципътъ на законопроекта. Азъ бихъ казалъ нѣщо повече, г-да: индустриални предприятия, които не вървятъ напредъ въ техническо отношение, не бива да се ползватъ отъ тая облага — да не плащатъ данѣци. И затуй може да се приеме едно срѣдно положение — за тази частъ отъ печалбата, която индустриалецътъ употребява за разширение и модернизиране на своето предприятие, да не плаща данѣци, защото тая частъ отъ печалбата, г-да, се прибавя къмъ общия капиталъ на индустриалното предприятие, прибавя се къмъ общия националенъ капиталъ, който е вложенъ въ нашата индустрия.

По отношение на класификацията ще кажа, че това, което каза г. Стефановъ и което поддържа г. Стойчо Мошановъ, е идеалното. Само дайте аршинитѣ, съ които ще мѣримъ, г-да, за да можемъ тогава да направимъ тази класификация. Но вие, ако търсите аршини, не ще можете да ги намѣрите; аршинитѣ, мѣрkitѣ не се дадоха нито отъ г. Стефановъ, нито отъ г. Стойчо Мошановъ. Съ какъвъ аршинъ ние ще мѣримъ, кои индустрии преработватъ сурови материали и кои преработватъ полуфабрикати, внасяни отъ вънъ? Ами че повечето отъ индустриитѣ преработватъ и сурови материали, и полуфабрикати. Вземете текстилната индустрия — тя преработва и сурови материали, преработва въ голѣмо количество и полуфабрикати, които се внасятъ отъ странство. При тоя текстъ, ще се хвърли вина било на Народното събрание, било на правителството, било на съвета, който се предвижда въ законопроекта, че удовлетворява тѣзи, а не удовлетворява онѣзи. Цензътъ, който трѣбва да има едно предприятие — казватъ — трѣбва да бъде различенъ за различнитѣ индустрии. Това е тезата на г. Стефановъ. Но дайте тогава мѣрката, съ която да премѣримъ и да разграничимъ индустриитѣ. Това е идеалното, г-да, обаче никой отъ тѣзи, които го поддържатъ, не казаха по какъвъ начинъ да се направи. Затуй азъ смѣтамъ, че въ случая трѣбва да остане положението, както е въ законопроекта.

Г-да! Въ заключение ще кажа, че управлението на Демократическия съговоръ полага грижи, взема мѣрки за насърчение на общото национално производство въ тритѣ му главни прояви, насърчение, за което азъ говорихъ снощи и което трѣбва да има за крайна целъ: повдигане производителността на българския националенъ трудъ. И мене ми се струва, че мѣрkitѣ, които се взематъ въ връзка съ размѣра на облагитѣ, отъ които се ползватъ отдѣлнитѣ производства, сѣ въ една хармония, за която говори г. министърътъ въ мотивитѣ на своя законопроектъ.

Но, г-да, преди да свърша, позволете ми да кажа две думи само за българския индустриалецъ. Ако погледнете на българската индустрия като на едно предприятие, ако всички индустриални предприятия ги слѣдете наедно и погледнете на тѣхъ като на едно голѣмо, грамадно предприятие, което ангажира близо 5 милиарда лева капиталъ — говоря за насърчаваната и ненасърчаваната индустрия — въ сгради, въ машини и т. н., и близо пакъ 5 милиарда лева подвиженъ капиталъ, . . .

Министъръ Ц. Бобошевски: Много повече.

М. Дочевъ (зан): . . . което ангажира повече отъ 10 милиарда лева националенъ капиталъ; азъ смѣтамъ, г-да, че съ още по-голѣмо право вие ще кажете думитѣ, които каза г. министъръ-председателътъ онзи день въ една речъ, когато бѣше дума за горскитѣ концесии, за Рилския водопроводъ и за предприятието „София—Романъ“: „Това е война съ маса непредвидени нѣща“. И вѣрно е, че индустриалецътъ, който организира и движи това грамадно предприятие, което се нарича българска индустрия, той води война съ редица непредвидени обстоятелства. И въ тази война, г-да, българскиятъ индустриалецъ е далъ голѣми жертви. Идете въ Министерството на търговията — тамъ се води

единъ регистъръ за даденитѣ облиги на индустриалцитѣ — и ще видите, че две трети отъ индустриалнитѣ предприятия не сѣ останали въ рѣцетѣ на своитѣ основатели. Тѣхнитѣ основатели, вдѣхновени отъ голѣма вѣра въ науката, техниката, движени отъ една голѣма лична енергия, която сѣ притежавали, започнали сѣ предприятия, които не сѣ били по тѣхнитѣ сили, не сѣ отговаряли на тѣхнитѣ материални срѣдства. Започнали сѣ предприятията, сигнали сѣ до едно мѣсто, за да филиратъ, за да оставятъ въ предприятията всичко, което сѣ могли да събератъ презъ цѣлия си животъ, и да дойдатъ нови, прѣсни сили да ги поематъ. Въ тази война, казвамъ, индустриалецътъ е далъ маса жертви.

Най-после, когато говоримъ за индустриалеца, азъ пакъ ще се обърна къмъ г-да занаятчиитѣ и ще имъ кажа: индустриалецътъ е вашъ братъ, той е излѣзналъ въ 75% отъ вашата срѣда. Индустриалцитѣ сѣ били най-предприемчивитѣ, най-енергичнитѣ, съ най-пъргави умове хора между занаятчиитѣ и сѣ съумѣли съ повече трудъ, енергия, съ настойчивостъ, съ чужди капитали да създадатъ това, което сѣ създали. И, г-да, когато азъ говоря, виждамъ българския индустриалецъ — този български индустриалецъ, който презъ 35 години е само руганъ — виждамъ го обикновено обутъ въ ботуши, изработени отъ занаятчия, облеченъ съ работническа риза, съ каскетъ на глава, да строи основитѣ на великото здание на българската индустрия. (Продължителни ржкоплѣскания отъ съговоритѣтѣ)

Председателствуващъ А. Христовъ: Има думата народниятъ представителъ г. Георги Данаиловъ.

Г. Данаиловъ (д. сг): (Отъ трибуната) Г. г. народни представители! Въпросътъ, който е положенъ на наше разискване, е, безспорно, единъ важенъ въпросъ. Налага се едно всестранно освѣтление по него, защото ангажираме стопанския животъ на нашата страна за дълги години. Трѣбва да призная, че вече много се говори по този въпросъ и може би сме уморени. Но азъ, слушайки това, което се каза, смѣтамъ, че въпросътъ не е освѣтленъ отъ всички страни. Затуй нека ми бъде позволено да се спра и азъ, да отнема малко отъ вашето време и да обърна вниманието ви на този въпросъ, тъй както азъ го схващамъ.

Въпросътъ не е за насърчение на мѣстната индустрия. Това е едно наивно название, което е останало отъ миналото у насъ и което, естествено, продължава въ практиката на държавата, а оттамъ — и въ нашето законодателство. Какво ще каже „насърчение на мѣстната индустрия“? Преди всичко ние знаемъ, че подъ „индустрия“ се разбира еднакво обработването на продукти, както и произвеждането на сурови материали. Терминътъ индустрия е английски и обхваща въ себе си и земледѣлието.

Въ началото на този вѣкъ се постави у насъ въпросътъ — имамъ нескромността да кажа, поставенъ отъ мене въ 1899 г. предъ Българското икономическо дуржество — за създаване на мѣстна индустрия. Азъ тогава поддържахъ, че създаването на индустрия е въпросъ на държавната стопанска политика въ нейната ширина. Появиха се много спорове тогава и въпросътъ излѣзе отъ релситѣ, като се спорѣше: индустрията ли или земедѣлието трѣбва да се насърчаватъ? Въпросътъ не бѣше правилно поставенъ и се завързаха голѣми спорове около него. И естествено е, че остана впечатление, какво у насъ има две разбираня: едното на представителитѣ на индустрията, а другото на представителитѣ на земедѣлието. Азъ ще се помъча сега предъ васъ да освѣтля, какво въ смѣщението представлява този въпросъ и отъ какво начало трѣбва да излизаме, когато искаме да законодателствуваме по него.

Моето разбиране, г. г. народни представители, е, че тукъ не е въпросъ за насърчение на индустрията, не е даже въпросъ за жертвитѣ, които прави държавата за индустрията. Това е наивното разбиране на въпроса, това е погрѣшното разбиране на въпроса, защото действително може да ни въвлѣче въ заблуждение, когато искаме да мѣримъ жертвитѣ съ резултатитѣ. Въпросътъ е, каква стопанска система трѣбва да бъде усвоена отъ българската държава, отъ нейния Парламентъ, отъ изпълнителната властъ, която ще даде най-скоро резултати за прогреса на нацията. Въпросътъ не е затуй, дали една индустрия ще бъде съ куминъ или безъ куминъ. Азъ още тукъ ще забележа, че днесъ най-голѣмитѣ индустрии въ свѣта сѣ безъ куминъ. Химическата индустрия на Германия е безъ куминъ, защото работи съ електричество. Въпросътъ е за стопанската система, какъ творческитѣ сили трѣбва да бъдатъ комбинирани по единъ разуменъ начинъ отъ държа-

вата, от Парламента, от изпълнителната власт, за да дадат желаемия резултат.

Аз не съм да влизам във голем анализ на този въпрос, в неговата теоретическа страна, защото ще ми се забележи, че не мога и не бива да държа тук лекция по него. Но във всеки случай въпросът е още много теоретически, за да мога да имам правото, държейки се о практическата страна, да засегна малко и другата страна — теоретическата.

Какво искам да кажа с тези думи „стопанска система“? Във случая за мене не е въпрос, че държавата ще съсредоточи своето внимание и ще даде облекчение на няколко души, които преработват вълна, или памук, или ечемик във бира. Въпросът е: с тези облекчения и с тези средства, които държавата дава, може ли да се постигне едно преобразуване на ония сили, които сж въ основата на стопанския живот? Или по-точно да кажа: въпросът е не за насърчение на местната индустрия, чрез освобождение от мито известни материали или чрез превозването им по-евтино по българските държавни железници; въпросът е, можем ли ние по-съвършената стопанска система — капитализма — да я въведем, да улесним нейното насаждане във нашата страна? Въпросът е за капиталистичната индустрия; въпросът е за капитализма не само във преработващата индустрия; въпросът е за капитализма и във земледелието; въпросът е, ако може — аз ще се спра на този въпрос — за капитализма и въ занаятите. Ето къде е въпросът. И едно време, когато съм се борил за разяснението на този въпрос, и днес, когато излизам пред вас да застъпя твърдо едно становище, което може да не се харесва на някои, аз не съм против земледелието, като една индустрия на народа ни, не съм и против занаятите, но аз съм за изместването на старите форми на производство от нови такива, които ще дадат по-благоприятни стопански резултати.

Най-богатата държава днес на света — Съединените щати — не престава да бъде протекционистическа. Неотдавна излезе един доклад на известния Хувер до председателя на Съединените щати — аз чета извадки от него по вестниците, още не съм видял самия доклад — във който доклад Хувер казва, на какво дължи Америка своето стопанско развитие и надмощие над стара, културна и напреднала Европа. Между другото той казва, че Съединените щати дължат своето стопанско развитие на строга протекционизъм. Макар че днес Съединените щати трябва да изпращат капитали навън, там пак държат протекционизма във най-големата му строгост. Чрез протекционизма Съединените щати можаха да привлекат европейския капитал и върху европейския капитал можаха да изградят своето стопанско развитие.

Капиталът и капиталистичното стопанство имат много особени черти, някои от които ще напомня тук, за да докажа, защо ние чрез този закон и чрез държавната политика трябва да се стремим да привлечем капитала у нас. Г-да! Три века от живота на Европа все повече и повече доказват, че чрез капитализиране на човешката дейност се получават големи резултати от тая дейност. Капиталът по своето естество — това го казва още Маркс като една евангелска истина и се потвърди после от Туанъ Барановски — е най-големият консоматор на себе си; веднъж отворен пътът на капиталистичното стопанство, не се вижда краят, до къде може да отиде то във своето развитие, а следователно, и във привличане на човешкия труд към работа. Капиталът, употребен във дадена индустрия, бързо предизвиква много други около нея. Капиталът, казва Барановски, е сам консоматор на себе си. Никога истинският капиталист не се стреми да изяде онова, което е спечелил през годината като свой доход. Всеки път у него има тенденция, едно вътрешно психологическо настроение — никой не може да го анализира и да каже, какъ става, човък се е сродил с него — да спечели повече средства и да разшири своята индустрия. И не се чуудете, когато виждате на едно място 100 стана, след една година 130, а подиръ 5 години 1000 стана. Защо сж тези богатства на индустриалеца, и той не може да ви отговори. Така израстна във Есенъ Круповата фабрика — тук се говори от другаря преди менъ, какъ сж израстнали някои наши предприятия — така израстна Чикаго, най-големият индустриален град днес на света. Капиталът няма друга цел, освенъ все по-големи и по-големи печалби. Капиталът живее не за нас, за наше добро; капиталът живее за печалби. Това е един фетиш, казваше Маркс едно време. За капитала и стоката, и каменитъ вжглица, и човкът сж еднаква материя, от която излиза

печалба. И който иска да прави икономическа политика, да привлече капитали и да отвори място на капитализма във своята държава, той трябва да помни, че може да привлече капитала само като му създаде условия за големи печалби. Иначе е невъзможно.

Чуждият капиталист няма да дойде у нас само заради нас, чуждият индустриалец няма да се настани у нас, само защото желае да бъде полезен на българската държава, на българския народ. Не. Той ще дойде за своята печалба. Който не ще това да разбере, той не може да провежда икономическа политика във своята държава. Капиталът, дохождайки за своята печалба, не ще съмнение, дири начинъ, по който може да реализира тая печалба така, щото тя да бъде гарантирана. И държавата трябва да създаде условия на чуждия капитал, щото той да бъде гарантиран, да бъде гарантирана и печалбата, която той търси. Едно от тези условия е и настоящият законопроект, който г. министърът ни внася и който е много добре обработен и прощудиранъ.

Капиталистичното стопанство, обаче, има и друга една цел: чрез рационализиране на стопанската техника и чрез заместване на старите и екстензивни способи съ нови да увеличи резултатът от стопанската дейност на цълия народ. Капиталът, наистина, е егоистичен, той работи за себе си, но той е като паяка, който, плетейки паяжината, за да лови мухи, теглейки своята нишка нагоре, влечи и себе си. Капиталът, работейки за себе си, работи и за всички ония, които съставляват част от стопанската дейност. Капиталът, търсейки печалби — тук искам да обърне вниманието ви — отива там, където най-добре може да намъри тая печалба. У занаятите ли? Ще се спра и върху това. Тук моят другар не беше много ясенъ. Занаятите не сж капиталистично производство, те не могат да привлекат капитала. Занаятите имат голямо значение, безспорно, те сж живели с голямо достойнство; те не умират и няма да умрат, но те не сж капиталистични предприятия. Въ земледелието ли? Земледелието може да стане капиталистично — ето проблемата. Но оня, който във икономическото развитие на своята страна се опита най-напред да въвежда капитализъм във земледелието, ще сръши във политиката си. Само когато във една страна капиталът е достатъчно уголмен, когато достатъчно е гарантиранъ във своите печалби — не мога да се спирам на подробности — когато е амортизиранъ във дадената индустрия — мисля, че съм разбрал — когато, да кажемъ, във една фабрика вложат един капитал от 100 милиона лева и след като тая фабрика работи 5 или 10 години и от приходите, които се получават, изплатя всичко, което е вложено във фабриката и стои милиона лева останатъ свободни, следователно, акцията за менъ не струва нищо и аз я продавам и по такъв начинъ натрувам капитал — само тогава може да се помисли да се вложи капитал и във земледелието — въпрос, който има и една социална страна.

Аз си спомням една мисъл на моя добър приятел, германския икономист Вернеръ Зомбартъ. „Забележително е“, казва той, „капиталът отива във всички предприятия, ще срещнете акционерни дружества за производство, ще срещнете акционерни дружества за снаториуми, ще срещнете дори акционерни дружества за шанти, защото и тамъ има печалби, но няма да срещнете никъде акционерни дружества за земледелие“. Защо? Защото капиталът, вложен там, не дава онова, което може да даде вложенъ другаде, и защото вложеният във земледелието капиталъ поскъпва продукта, когато този капитал, вложен във индустрията, дава във резултатъ по-голямо производство и по-евтинъ продукт. Ако употребявате една парна машина от 100 конски сили, ще имате разноска А; ако употребявате две парни машини от по 100 конски сили, ще имате наистина разноска 2А, но заедно съ това ще имате производство не 2А, а може би 4А. Това е икономически законъ, за който всеки трябва да държи сметка, когато прави икономическа политика, съ който всеки трябва „считатся“, както казват руситъ. Капиталът отива във индустрията, защото може да намъри тамъ печалба; уголмяването пък на капитала има за резултат туй, че увеличава производството и, най-важното, продуктивността на човешкия труд. Въ земледелието капиталът има тъкмо обратното действие. Това е един законъ, който още старитъ английски класици откриха — за тъй нареченото действие на намаляващия се доход от земята. Защото, употребенъ торъ за 10.000 л., ако се увеличи два пъти, за 20.000 л., няма да се получи два пъти

повече продуктът от земята, а едно илюстрира. И колкото повече се увеличава капиталът в земледелието, толкова повече се увеличава производството, трябва да се знае — то е един закон, който класицист английски икономисти откриха, който е необходим и няма да бъде оборен никога — че все по-скъп става продуктът. Ето ви проблемата на икономическата политика. Ако искаш да привлечеш капитала, ако искаш да му осигуриш по-голяма печалба, естествено е, че не можеш да го привлечеш в земледелието, естествено е, че трябва да направиш жертви, трябва да го пратиш там, където той може да се увеличи, да се амортизира, да дава печалби и след това полека-лека да отиде в земледелието. Това е един голъм закон, който не можем да игнорираме, и върху който трябва да се базираме всеки път, когато искаме да градим нашата икономическа политика.

Така поставен въпросът, за мене е ясно, че нашата икономическа политика трябва да съсредоточи вниманието си там, където може да привлече капиталът, като му се осигурят печалби, там, където могат да се извадят доходи.

Друг един въпрос, свързан с този, е, че тенденцията на капитала е всеки път да се бори за надмощие. И борбата за това надмощие става не в местото дето работи капиталът, а обикновено някъде вън — на общото, на всемирното тържище.

И тук трябва да признаем, че капиталът, най-напред вложен в индустрията, се мъчи да изкара колкото може повече продукти на това голъмо тържище, но с течение на времето все повече и повече от продуктите на капитала захващат да намират пласмент и вътре в страната. И изучавайки тези цифри човек се чуди как капиталистическото производство, смътвайки, че работи за някоя по-далечна страна, за поръчки вън, в България или не знам къде си, може да дойде до положението по-голяма част от неговите продукти да останат вътре в страната. Искам да обърна вниманието ви върху следните цифри. Три голъми държави се надпреварват в изработването на машини. Това са: Съединените щати, Англия и Германия. Съединените щати в 1913 г. са изнесли машини за 680 милиона златни марки, а в 1926 г. — за 875 милиона. Англия в 1913 г. е изнесла машини за 721 милиона златни марки, а в 1926 г. — за 567 милиона. Германия в 1913 г. е изнесла машини за 738 милиона златни марки, а в 1926 г. — 539 милиона. Вие виждате от тези цифри, какво разместване става в света с производството на един такъв продукт — машината — който е същността на стопанската дейност на човека.

Но производството на тия машини, не се изразява само в тия цифри, които ви казах. Местната консомация надделява няколкократно пъти над онова, което е изнесено от дадената индустрия. Така, Америка е произвела през 1913 г. за 6.780.000.000 златни марки, а е изнесла само за 680.000.000; през 1926 г. е произвела за 8 милиарда 470 милиона, а е изнесла само за 875 милиона. Англия през 1913 г. е произвела за 1.600.000.000 златни марки, а през 1926 г. — за 2.100.000.000, а е изнесла само за 567.000.000. Германия през 1913 г. е произвела за 2.800.000.000 златни марки, а през 1926 г. е произвела за 2.900.000.000 златни марки, срещу което е изнесла само за половин милиард златни марки. Значи $\frac{1}{4}$ от производството на този продукт остава в страната. Какво е неговото предназначение? Неговото предназначение е, че той все повече и повече навлиза в стопанската дейност на страната и там се захваща една нова работа, за която по-рано не се е и предполагало. Като че ли капиталът сам се стреми да навлезе в стопанската дейност, да я реформира, да я революционизира — аз не се боя от тая дума. Навред, където отива капиталът, като наблюдаваме историята му от края на XVIII столетие, предизвиква революция в средствата на стопанската дейност. И там е смисълът на този законопроект — погледнат от туй гледище, на което аз се поставям — който ние сега разглеждаме.

Но, за да отговоря на един въпрос, който може да се повдигне, още тук аз искам да обърна вниманието ви върху следното. Капиталът, не ше съмнение, е свързан с печалбата. Никога той няма да отиде в оная страна, в оная индустрия, където не може да намъри съответната печалба. Неговият притежател няма друга тенденция, освен печалбата. Но при всичко туй, капиталът, заедно с тази своя тенденция, по много и много причини — главно защото той, чрез голъмата техника, чрез преобразованието на средствата за производство, е

въ състояние да изкарва все по-голъми и по-голъми количества продукти и, следователно, да изкарва все по-голъми и по-голъми печалби — капиталът, казвам, дохожда до друго едно положение. И, според мене, цената на този законопроект — върху оная милиард лева, който ние сме жертвували от покровителствените мита, върху оная жертви, които ще даде днес народното стопанство, за да подкрепи българската капиталистическа индустрия — е в ония резултати, които българското народно стопанство очаква и има основание да чака в бъдеще от политиката на закрепване на българската капиталистическа индустрия.

Ще ви дам един пример от най-ново време, от развитието на капиталистическата дейност на голъмит страни. Мостовите се строеха с един вид желязо, което има твърдост 37 килограма на квадратен милиметър. Преди известно време в Германия откриха един особен тип стомана за строеж, тъй наречена Baustahl, която там се нарича съкратено S. T., и която търпи 48 килограма натъгане върху един квадратен милиметър. Какво значи това за индустрията, която се стреми да реализира печалба? Въ Дюисбург се строи един мост над реката Рейн. Ако този мост беше строен с старото желязо, с твърдост 37 килограма на квадратен милиметър, той щеше да струва 6 милиона и 300 хиляди германски марки. Днес той се строи с S. T., 48 килограма твърдост, и струва само 2 милиона и 700 хиляди марки — три пъти поевтино! Искам да кажа, че въ стремлението си към печалба, капиталът дохожда да преобрази самия стопански живот, като увеличава резултатите на благодетелност в даденото народно стопанство и въ икономията, които може да се направят. И забележете добре, един мост, който се строи с S. T., което търпи 48 кгр. натъгане върху един квадратен милиметър, вмъсто с желязо с натъгане от 37 килограма върху един квадратен милиметър, ще бъде с 20% по-лек. Следователно, и неговата еластичност, и неговата трайност е по-голяма.

Ще ви приведа още един пример, който, както ви казах, вземам като най-последно проявление на дейността на капитализма. Граф Цепелин беше първият който при постройката на своя въздушен кораб — наричат го, както знаете, „Цепелин“ — употреби лекия метал алуминиум. Дотогава никой не рискуваше да прави с този метал такива голъми постройки. След това употребление на алуминиума въ индустрията, въ света, а особено въ Германия, захванаха да дирят други метали, които, имайки живавостта на по-тежките метали, да бъдат същевременно и по-леки. По такъв начин с помощта на химията се откриха няколко вида метали: има дуралуминиум, има лаутал, който е смесъ на алуминиума с салицилъ и бакър, има електрометали, има много други такива метали. Тези метали захващат полека-лека да изместват старите метали, да изместват желязото, защото се намалява тежината на предметите, които се правят от тях. И ето ви сега резултатът: един омнибус за 32 души, направен от желязо и стомана по стария начин, тежи 6.000 кгр.; един омнибус, каквито сега правят там, от лаутал, тежи само 1.400 кгр.! От тук можете да си представите оная голъма промяна, която безспорно, ще настъпи въ индустрията за съобщителни средства. 500-тонните влакове ще станат 400—300—200-тонни, а заедно с туй ще се намали разходването на двигателната сила, ще се намалат разносните за движението на тия влакове.

Д-ръ К. Милановъ (д. ст): И за материала.

Г. Данаиловъ (д. ст): Посочвам ви тия примери — други няма да посочвам — за да ви изтъкна как капитализмът, въ своето стремление, безспорно, към печалба стига действително до резултата, че оный, което днес се дава като жертва за него, ще бъде повърнато на бъдещите поколения, на народното стопанство. От тук и заключението: недейте, г-да, се спира на цифрите, недейте измърва жертвите, които прави днес държавата ни, народното ни стопанство, с размъра на митата, отъ плащането на които индустриалците се освобождават, или с други неща, които трябва да се дадат един вид като премия на капитализма тук, защото това са жертви на днешното поколение, които ще бъдат възмездени многократно от бъдещите поколения. Само там е смисълът на такава една икономическа политика, там е смисълът и на жертвите, които ние днес правим — тй са жертви за бъдещето. Аз не се съмнявам, че тук много години не, но въ всеки случай десетки години подиръ нас, не

се посочват тия жертви като основа за едни благотворни постижения в нашето стопанско развитие.

Но съ това не се изчерпва нито значението на жертвите, които ние правим, нито значението въобще на тая политика, която ние сме имали или която по-нататък желаем да проведем съ закона за насърдението на мѣстната индустрия. Има друга една област, по-голяма и съ по-голямо значение, върху която влиянието на този законъ ще бъде, безспорно, голямо.

Тукъ се говори колко хиляди работници сме имали и се казва: „Дайте да дадемъ премия на индустриалеца, за да могатъ българските работници да намѣрятъ хлѣбъ в неговото заведение“. Не се измѣрватъ резултатитѣ — ако ги има, ако успѣемъ да ги добиемъ — отъ насърдението на индустрията съ това, което получаваме днесъ: да дадемъ работа на нѣколко български работници. Това е много малко, това е нищожно, за него не бива и да се говори. Смиелятъ е, че трѣбва и че може да се направи трудътъ на българския работникъ по-производителенъ. Увеличаването продуктивността на труда, което е свързано и съ настигането на по-голяма стопанска култура, трѣбва да бъде нашата цел. И когато ние нареждаме индустриитѣ, когато ние ги класифицираме, за да даваме насърдението, не сме съмнение, че първото нѣщо, следъ величината на капитала, на което ще трѣбва да се спремъ, трѣбва да бъде това: чрезъ дадената индустрия внася ли се действително едно увеличение въ продуктивността на работника?

Животътъ на капиталистическитѣ страни доказва — и цялата икономическа наука вече въ туй отношение присема въпроса за безспоренъ — че съ помощта на капитализма, който влаци следъ себе си по-голяма техника, който се базира, не сме съмнение, върху свършената техника и чрезъ нея бори свѣта, се постигатъ по-добри резултати по отношение на човѣшкия трудъ. Тѣзи резултати сѣ, които интересуватъ човѣчеството — продуктивността на труда на отдѣлния работникъ, продуктивността на труда на групата работници, продуктивността на труда на цялата нация. Въпросътъ е доста голямъ и азъ не бихъ желалъ да ви отнемамъ много време съ него, но трѣбва да набележа нѣколко пункта.

Капиталистическата техника има преди всичко за задача да раздѣли труда — да може да тури въ действие и способния и неспособния работникъ. Тя има за задача да приучи дадения работникъ къмъ една опредѣлена работа, значи да създаде индивидуална способностъ въ една опредѣлена посока. Много се критикуваше това на времето. Азъ помня, като студентъ, четѣхъ статии на Михайловски, на Графъ Толстой, хубаво написани, че човѣчеството се развива, така да се каже, едностранчиво. Но на всѣки случай, историята на туй човѣчество показва, че то така върви и че специализацията е основата на неговото развитие. Когато покойниятъ Стамболийски внесе тукъ закона за трудовата повинностъ, азъ се обяхъхъ противъ и се мъчехъ да го убедя най-много съ този културенъ фактъ — че такъвъ законъ приравнява труда на човѣка, прави го еднакъвъ, когато това е невъзможно, когато стопанската култура чертае друго, когато стопанската култура днесъ вече е създаде диференциацията на труда, когато отдѣлнитѣ способности сѣ съсредоточени тамъ, гдето могатъ да дадатъ най-добри резултати, и когато тѣзи способности, съ помощта на капиталистичната техника, се обединяватъ и увеличаватъ резултатитѣ отъ труда на отдѣлния индивидъ.

Капитализмътъ има, освенъ другото, за резултатъ и туй, че не само повдига продуктивността на труда, но го и машинизира: съ помощта на машината се дава възможностъ, щото отъ този трудъ да се получатъ много повече и повече резултати. Азъ бихъ могълъ да ви цитирамъ много отъ по-новитѣ примѣри, които ми сѣ известни, но ще ми позволите да ви посоча само нѣколко отъ тѣхъ. Единъ занаятчия, който работи хлѣбъ съ ръченъ трудъ, може да изработи въ 10 часа 300 фунта хлѣбъ; занаятчията, който употребява известенъ механизъмъ въ изработката на хлѣба, може да изработи въ 10 часа 600 фунта хлѣбъ; сѣщиятъ работникъ въ голѣмата фабрика за хлѣбъ изработва въ 8 часа 1.000 фунта. Съ други думи, ние имаме производителността на единъ и сѣщъ работникъ порастнала петъ пѣти. Ето още други два-три примѣра. Въ 1850 г. желязото се добиваше по единъ особенъ начинъ — както се добиваше и у насъ, въ Самоковско. Когато се въведе тѣй наречената Бесимерова система на високитѣ пещи, получи се въ резултатъ, че онуй, което въ срѣдата на XIX вѣкъ се добиваше въ 18 часа, сега се добива само съ 20 минути работенъ трудъ; въ срѣдата на XIX вѣкъ се изработваха

11 тона годишно отъ единъ работникъ при тогавашнитѣ условия, а къмъ края на XIX вѣкъ тия 11 тона се добиваха само за два дена, което ще каже, че въ най-ново време двудневниятъ трудъ на работника въ производството на сурово желязо отговаря на едногодишенъ трудъ на работника отъ срѣдата на XIX вѣкъ. Въ Америка, при производството на тютюни — книги, съ които покриватъ стенитѣ — единъ работникъ съ 4 помощника изработва днесъ за единъ день онова, което по-рано е изработвалъ за 100 дни. Особено фрапантно е развитието на техниката въ туй отношение зъ предачнитѣ машини: предачътъ, който работи съ ръка, прави известно число въртения на вретеното, но той прави хиляди пѣти повече въртения, когато работи съ сѣмфъ-фактинга и по такъвъ начинъ се получава като резултатъ отъ по-голямата производителностъ на труда на отдѣлния работникъ по-голямо количество продукти. Тамъ е и смислятъ на онзи икономически законъ, за който ви казахъ по-рано — че употребениятъ капиталъ въ преработваната индустрия дава като резултатъ все по-евтинъ и по-евтинъ продуктъ, когато употребениятъ капиталъ въ земледѣлнето, наистина, дава интензивно земледѣлие, но дава все по-скъпъ и по-скъпъ продуктъ. Употребениятъ капиталъ въ индустрията може всѣки пѣтъ да намѣри приложението, защото човѣчеството се стреми къмъ по-евтинъ продуктъ, но употребяването на капитала въ земледѣлието може да става само при известни социални и технически условия. На това ще имамъ случай да се спра по-нататъкъ.

И макаръ че страни, които сѣ индустриализирани до крайностъ, сѣ достигнали голѣми резултати, пакъ между тѣхъ има една разлика, която поразява. Азъ ще взема само единъ примѣръ изъ машинната индустрия въ последно време. Германия въ 1913 г. е добила съ 550.000 работници въ машинната индустрия — вземамъ тия цифри, защото тѣ сѣ най-точни — блага за 2.800.000.000 златни марки. Американскитѣ Съединени щати въ сѣщата година сѣ добила съ 500.000 души работници — значи по-малко, откогато Германия — машини за 6.780.000.000 златни марки. А Германия по отношение производителността на труда, по отношение капацитета на работника, мисля, че стои на първо мѣсто въ Европа. Въ 1927 г. въ машинната индустрия на Германия половината, 50% отъ работнитѣ сѣ специалисти, които сѣ изучили добре занаята, 18% сѣ работници обучени въ живота на индустрията, 17% сѣ ученици, а само 16% сѣ неучени, т. е. въ момента на работата се учатъ.

Ето, въ туй отношение азъ смѣтамъ, че нашето внимание къмъ тази икономическа политика, която се чертае съ законопроектъ за насърдението на мѣстната индустрия, не може да не бъде голямо, защото този законопроектъ внася нѣщо ново или засилва онова положение, което сме имали досега, въ смисълъ, че дава възможностъ да се увеличи производителността на труда на българския работникъ.

Когато имахъ честта въ Женева да кажа нѣколко думи предъ Международната стопанска конференция, между другото азъ си позволихъ да обърна вниманието и върху единъ въпросъ, върху който цялото човѣчество трѣбва да спре вниманието си, когато се говори за една обща икономическа политика на свѣта. Това е за разликата въ производителността на труда въ отдѣлнитѣ народи.

(Председателското мѣсто се заема отъ председателя)

Азъ казахъ тамъ — мисля, безъ погрѣшка — че ако английскиятъ работникъ съ единъ часъ трудъ може да купи 10—12 часа трудъ на българина — разбирамъ земледѣлеца — не сме съмнение, че има такава голѣма разлика въ производителността на тѣхния трудъ, щото задача на общото културно движение въ свѣта трѣбва да бъде да приравни човѣчеството по отношение производителността на труда.

Споредъ мене, когато се говори за беднотия, когато се казва, че единъ или другъ не билъ способенъ да купува, трѣбва да се обърне внимание не на това, да му дадемъ по-голяма заплата — да кажемъ съ 1.000—2.000 л. годишно повече — за да стане по-добъръ консоматоръ: не, той така нѣма да стане по-добъръ консоматоръ. Въпросътъ е тамъ — да се даде възможностъ на този работникъ чрезъ по-голяма производителностъ на неговия трудъ да стане и по-добъръ консоматоръ.

Много цифри въ туй отношение бихъ могълъ да ви приведа, които се отнасятъ до дохода на отдѣлния германски подданикъ, но не ща да ви отнемамъ време. Вече е ясно, обаче, че следъ 70-тѣ години на миналия вѣкъ въ Германия доходътъ на обикновения работникъ, на квалифицирания работникъ, доходътъ на селския учител израсна нѣколко пѣти, десетки пѣти, което, безспорно, е

резултатъ само на по-голямата производителност на труда на германския работник и учителъ.

Но тукъ има сега единъ другъ въпросъ. Ако ние искаме по такъв начинъ да въздействуваме върху стопанския животъ на своята страна, сир. чрезъ изкуствени мърки да възбудимъ по-голяма стопанска дейностъ и да увеличимъ производителността на труда на българския работникъ — кой е пътътъ за това? Въ това отношение не е лесно да се намърятъ едно разрешение на въпроса. Всѣка страна има свои специфични условия, и законодателътъ, и представителътъ на изпълнителната властъ, оня, който ръководи икономическата политика на дадена страна, трѣбва непременно да се вглежда, да се взира все по-внимателно и по-внимателно. Азъ си спомнямъ голѣмия споръ, който стана въ Русия, когато следъ много жертви за протекционизма, въ Руската империя се получиха не навредъ добри резултати, нѣкаде имаше и отрицателни. И тогава икономистътъ, името на когото споменахъ — Туганъ-Барановски, излъче съ едно съчинение, въ което разясни въпроса. Етапитътъ въ икономическото развитие, казва той, сѣ определяни. Има закони, които ръководятъ човѣка въ неговата стопанска дейностъ и, когато се пресиятъ, не могатъ да се получатъ ония резултати, които се очакватъ. Той начерта пътя на развитието на ония страни, които искатъ да подражаватъ на капиталистичниятъ, които искатъ да насаждатъ капитализма въ себе си, по следния начинъ. Първиятъ етапъ е развитието на оная индустрия, която е най-близко свързана съ земледѣлието — оная, на която земледѣлието дава на мѣстото суровитѣ продукти въ най-широкъ смисълъ на думата. Вториятъ етапъ е развитието на текстилната индустрия, третиятъ — развитието на металната индустрия, а четвъртиятъ и последенъ, споредъ него — развитието на машинната индустрия. Не може съ еднакъ общъ протекционизъмъ — а тукъ се изказаха и такива мисли — да се даде защита на стопанската дейностъ на цѣлата страна, защита, която да обхваща всички индустрии. Не. Държавата трѣбва да има въ туй отношение една определена политика и ясно да си постави въпроса: коя индустрия тя желае и тя смѣта, че може да се насърчи чрезъ капитализма и въ туй направление да насочи своята деятелностъ?

Но, г. г. народни представители, когато говоря за индустрията — и преди мене народни представители говориха, и следъ мене може-би ще говорятъ, пъкъ въпросътъ може да се постави и вънъ — азъ не мога да игнорирамъ, да не засега въпроса за земледѣлието. Азъ казахъ, че моето разбиране е въ съгласие съ общия икономически законъ, който управлява стопанския животъ на народитѣ. Капитализмътъ въ земледѣлието прониква по-късно. Когато капиталитѣ въ дадена страна, поради развитието на нейната индустрия, получатъ вече едно понижение на своитѣ печалби, на своитѣ проценти, тѣ търсятъ приложение тамъ, гдето ще иматъ по-малки печалби. А безспорно е, че земледѣлието дава много по-малкъ доходъ на капитала. Върху този въпросъ азъ не се спирамъ. Капиталътъ отива по-късно въ земледѣлието още и заради туй, защото едно земледѣлие, което произвежда за експортъ, не може да се базира на капиталистичността, сир. да се стреми да стане капиталистично, защото земледѣлието, което употребява капиталъ, е по-скѣпо. Само единъ примѣръ въ това отношение. Защо Англия, най-богатата страна въ свѣта, съ най-много капитали, не произвежда житни храни, не храни своето население съ произведенята на своята земя? Защото естественитѣ условия не ѝ помагатъ ли? Но въ XVIII вѣкъ Англия бѣше първата експортна страна на житни храни; тя произвеждаше не само за своето милионно население, но и за експортъ. Едва въ 1832 г. се премахнаха митага за защита на зърненитѣ храни и на добитъка въ Англия. Днесъ ги нѣма. И макаръ че Лойдъ Джорджъ съ наказателни мѣрки, ако се не лѣжа и съ смъртно наказание, се мъчеше да въведе въ Англия производството на зърнени храни, даже презъ време на войната, това не можа да стане. Защо? Защото това е въ връзка съ строга икономически законъ: земледѣлскиятъ продуктъ дохожда на пазара отъ тамъ, където може да се произведе най-евтино. И при наличността още на голѣми пространства на земното кълбо на екстензивно земледѣлие, като Австралия, Аржентина и други части на Южна Америка, Англия ѣма да произвежда жита, защото тя ги получава по-евтино отъ дургаде. Ако Англия би рекла да произвежда жита въ себе си, тѣ ще струватъ много скѣпо. Ние знаемъ отъ икономиката, че цената на единъ килограмъ прежда се определя отъ най-евтиното производство. Ако азъ произвеждамъ килограмъ прежда съ 100 л., а моятъ съседъ произвежда кило-

грамъ прежда съ 90 л., той ще ме бие. Цената, обаче, на единъ килограмъ жито се определя на тържището не отъ най-евтиното производство, а отъ най-скѣпото. Ако нѣкой произвежда единъ килограмъ жито съ разности 5 л., а азъ, като вложа капиталъ, го произвежда съ разности 7 л., тогава азъ, който съмъ вложилъ такъвъ капиталъ, ще бѣда битиятъ. Това е единъ законъ, който трѣбва да се има предъ видъ на всѣка стѣпка, особено когато говоримъ за политиката на нашето селско стопанство. Това не ще каже, че трѣбва да се обезкуражимъ. Азъ смѣтамъ, че нашето земледѣлие — и тукъ искамъ за нѣколко минути да се свира върху този въпросъ — трѣбва да бѣде сѣщо така подкрепяно, трѣбва да бѣде сѣщо така насърчавано. Но подкрепянето и насърчението на нашето земледѣлие е най-сѣществено и най-резултатно тамъ, където то е свързано съ дадена индустрия.

Много въпроси тукъ се повдигатъ въ единъ моментъ, когато искамъ да поставя въпроса за защитата на нашето земледѣлие, и просто се боя да навлѣза въ тѣхъ, защото времето нѣма да ми стигне.

Въ всѣки случай ще обърна вниманието ви, че въпросътъ изобщо за борба между нахлуването на капитали и намѣсата на държавата за тая целъ въ земледѣлието и въ индустрията бѣше поставенъ преди 15—20 години въ Германия много остро, повдигнаха се тогава голѣми спорове между голѣмитѣ икономисти тамъ и въпросътъ не можа да получи своето разрешение по единъ начинъ, както това може да стане за индустрията.

За никого не е тайна, че индустриалната страна дири страни, които произвеждатъ сурови продукти, защото за нея е по-евтино да живѣе съ суровитѣ продукти на другитѣ страни. За никого не е тайна, че германската индустрия, напр., се базира върху суровитѣ продукти, които идватъ отвъдъ океана. Оттамъ сѣ и многото точки на германската политика да се освободи отъ зависимостта, и отъ тамъ се постави въпросътъ между германскитѣ икономисти и германскитѣ държавници: трѣбва ли Германия да остане само една индустриална държава, или тя трѣбва да бѣде въ сѣщото време и аграрна, земледѣлска държава? Войната показа, че Германия действително е една индустриална държава, че тя много по-малко може да издържи стѣлкновеинята и се излага на по-голямъ опасности. Ако Германия не бѣше само индустриална държава, резултатътъ отъ войната щѣше да бѣде, безспорно, съвършено другъ. И отъ тогава въ Германия наново се правятъ голѣми жертви. Има резултати, безспорно. Но въпрѣки това обстоятелство, че въ Германия капиталътъ е много по-евтинъ, че той въ много индустрии е, тѣй да се каже, наситенъ, че дири пласментъ дургаде, тамъ пакъ капитализирането на земледѣлието върви много бавно. Наистина, споредъ цифритѣ, които тамъ даватъ, въ началото на XIX вѣкъ въ Германия сѣ произвеждали 11 милиона тона житни храни, а въ 1914 г., преди войната, сѣ произведени 28 милиона тона, което значи, че има повече отъ едно удвоаване. Това е постигнато, безспорно, съ помощта на всевъзможнитѣ срдства, които се употребяватъ въ земледѣлието, но които струватъ много пари, много жертви и които не всѣки пътъ могатъ тѣй лесно да се намѣрятъ. Напр., ние знаемъ, че земледѣлската политика на днешното правителство, да се отиде въ една по-голяма дълбочина въ земята, да се извади по-голямо плодородие чрезъ плуга, чрезъ трактора, чрезъ машината изобщо, е свързана съ голѣми разности. Изчистването на семената може да даде отлични резултати — 100% кълняемостъ — това е доказано — и то се употребява въ много страни индустриални и капиталистически. Сѣнето на редоветѣ съ редосѣялки е едно отъ най-важитѣ срдства въ това отношение, но и то е свързано съ разности. Иматъ тукъ една цифра, която желая да ви цитирамъ. Германия, която има 5 милиона селски стопанства, има само 544,000 редосѣялки. Значи, и тамъ е недостатъчно онова, което е необходимо за нейното земледѣлие, а колко повече можемъ да говоримъ това за една страна като нашата! Употребяването на мотора има днесъ туй значение, че може, както казватъ представителитѣ на аграрната наука, моторътъ да се храни отъ самото земледѣлие. Както добитъкътъ се храни съ фуражъ, който е земледѣлски продуктъ, така и спиртътъ, добитъ отъ продуктитѣ на земледѣлието, може да се употребѣи като двигателъ въ моторитѣ. Но това е свързано съ изхарчване на голѣми количества капиталъ. Едно отъ срдствата за увеличаване реколтата е напр., това, което откри нашиятъ професоръ г. Поповъ — симуляцията на семената — едно срдство, което, наистина, още не е напълно доказано, но изучаванята върху което все повече и повече затвърдяватъ идеята и единъ денъ то ще бѣде може би едно отъ най-употребяванитѣ срдства за увеличаване плодород-

нието на почвата, но и то е свързано с голъми разности. Изобщо всички пововъведения въ земледѣлието сѣ свързани съ изхарчване на голъми капитали и затуй естествено е, че темпото на развитие ще бѣде много по-бавно. И колкото усилия да употребяваме, резултати ще можемъ да постигнемъ много по-малко и съ много повече разности. Азъ си припомнямъ времето, когато двамата голъми икономисти Брентано и Вагнеръ се препираха, аграрна или индустриална трѣбва да бѣде Германия. И когато Вагнеръ поддържаше идеята, че Германия трѣбва да бѣде земледѣлка, Брентано го оборваше съ онѣзи успѣхи, които прави индустрията. Помня едни редове отъ неговата книга, дето казва: „Кой не обича земята и кой не обича селото? 60 писатели отъ Библията насамъ възхваляватъ селото и селския животъ. Но забележително е, че никой не остава въ селото, а всѣки отива въ града“. Отгдето това движение? Не ще съмнение, че то има въ основата си единъ голъмъ социаленъ и икономически законъ, а той е по-голъмъта производителностъ на труда, употребенъ въ индустрията, отколкото въ земледѣлието. Каквото и да говоримъ, употребяването на машината, раздѣленнето на труда, продуктивността на труда може да се прилага въ земледѣлието въ сравнително по-малки резултати, отколкото въ индустрията.

Много промѣнения станаха оттогава, откогато тия тезиси на разликата между индустрия и земледѣлие се изградиха въ теорията. Азъ си припомнямъ, че едно време г. Влайковъ, защитавайки дребното землевладѣние у насъ и търсейки начини да може да насърди идеята за него, превеждаше въ своя „Демократически прегледъ“ известни части отъ знаменитата книга на единъ отъ нѣмските социалисти — „Земледѣлие и социализъмъ“.

Д-ръ Й. Фаденхехтъ (д. сг): Едуардъ Давидъ.

Г. Данаиловъ (д. сг): Да, Едуардъ Давидъ, който при борбата въ социалната демокрация, дали ще надделѣ едрото или дребното предприятие въ земледѣлието, излъзе съ своето съчинение да доказва, че нѣма еднаквостъ между земледѣлие и индустрия и че, ако въ земледѣлието не надделява, може да съществува, наредъ съ едрото предприятие, и съ по-голъмъ успѣхъ, дребното, като се базираше главно на кооперацията. Въ тия спорове се показа, наистина, че въ земледѣлието не може да бѣде така интензивно употребяването на машината, както въ индустрията. Защото въ индустрията машината може да върви 365 дни презъ годината, безъ да спре. Но употребенъ плугътъ въ земледѣлието, — тогава употребяваха въ земледѣлието парния плугъ — той може да работи само единъ известенъ периодъ презъ годината. Въ земледѣлието, следователно, машината има сезонна работа. Това въ нашата икономия бѣше станало като общо правило, като основно положение, но техниката сега измѣни това основно положение. Сега може да се употреби машината, която има не само сезонна работа, а която може презъ цѣлата година да помага на земледѣлца, сир., сега може да се употреби не онази затвърдена парна машина, която, опасана съ единъ кашъ, орѣше, като кръстосваше цѣлата нива, но сега може да се употреби тракторътъ, който върви заедно съ плуга и после този тракторъ може да се употреби за жетва, за вършене и много други земледѣлски работи. Има една разлика въ смисълъ на подобрене за привличане капитали въ земледѣлието. И въ много още други отношения може да се покаже това. Има такава разлика, напр., че скѣпниятъ торъ едно време, който съставляваше голъма частъ отъ смѣтката на земледѣлца, днесъ е сравнително по-евтинъ и ще стане още по-евтинъ. У насъ наторяването може би върви малко, защото торътъ е скѣпъ — скѣпъ е сравнително онова, което дава, а не е скѣпъ, като го вземете реално. И когато утре се намѣри единъ по-евтинъ торъ — това е законъ въ земледѣлието — той ще може да бѣде приложенъ. Утре, когато София докара вода отъ Рилската планина и може да даде 40,000 свободни конски сили, които ще могатъ да бѣдатъ употребени чрезъ електричеството за създаване на изкуствени торове, не ще съмнение, условията на нашето земледѣлие тогава ще може да се измѣнятъ, да се подобрятъ. Но, въ всѣки случай, това е свързано съ особнитѣ положения на капитала, както казахъ. Капиталътъ по-напредъ отива тамъ, дето намира голъми печалби. Въ производителността на труда въ земледѣлието той не може да намѣри голъми печалби и затова отива въ индустрията, дето ги намира. Въ земледѣлието работникътъ е принуденъ отъ добитъка да отива къмъ полето, отъ полето къмъ го-

рата, отъ гората къмъ бостана. Но такъвъ начинъ, единъ и същъ човѣкъ извършва много работи, когато въ индустрията работата е разпредѣлена между специалисти, отъ които всѣки се съсредоточава върху своята работа. Истина, и въ земледѣлието днесъ настава специализация. Днесъ единъ земледѣлецъ може да се предаде само на известенъ видъ култура, защото тя може да го нахрани, напр., тютюна, слънчогледа, розовото масло и други култури, но все пакъ това раздѣлене на труда въ земледѣлието не е въ такава степенъ, каквото е въ индустрията. Следователно, и у насъ земледѣлието ще може да привлече капиталитѣ при условие, че тѣ ще бѣдатъ по-евтини. А поевтиняването на капиталитѣ е възможно само, ако чрезъ индустрията може да се добие въ областта на земледѣлието единъ по-голъмъ капиталъ и на по-износни условия. Земледѣлието може да направи прогресъ и въ връзка съ индустрията. Бирената индустрия, напр., е свързана съ земледѣлието, захарната индустрия е свързана съ земледѣлието, индустрията на растителнитѣ масла е също свързана съ земледѣлието и т. н., много индустрии сѣ свързани съ земледѣлието и тѣхната работа може да повлияе върху земледѣлието. Когато тукъ за първи пътъ казахъ, че въ нашето земледѣлие има преобразуване следъ войната, че има една трансформация въ него, нѣкои господа ми се смѣха и не върваха, но азъ поддържамъ това положение, че следъ войната нашето земледѣлие се намира въ една трансформация — може тя да не е чувствителна, но тя е налице. Ония отъ васъ, които сѣ пътували презъ Северна България по-рано и които сѣ минали презъ тамъ тази пролѣтъ, не сѣ могли да не забележатъ, че полето е жълто. По-рано тамъ не се виждаше жълтъ цвѣтъ на полето, а сега то е изпѣстрено съ слънчогледови плантации; макаръ и ограничено, но всетаки това е едно преобразуване въ нашето земледѣлие, и това ще повлияе по-нататкъ върху общата негова структура.

И тъй, за да свърша съ този въпросъ, ще забележа, че не трѣбва да се разбира отъ моята речъ, какво азъ поставямъ нашата икономическа политика изключително върху базата на защита мѣстната индустрия. За мене не е важенъ въпросътъ за насърчение на мѣстната индустрия; за мене е важна стопанската система и нейнитѣ условия за прогресъ; за мене е важно това, какъ на мѣстото на старата по-примитивна система може да се създаде една по-интензивна, по-ползотворна за работника система. Пътътъ за това пресъздаване на нашето народно стопанство е капитализмътъ. Капитализмътъ, каквото и да става, прави своитѣ крачки най-първо въ индустрията, дето намира по-голъми печалби. По-сетнешнитѣ му крачки ще бѣдатъ въ земледѣлието. Това ще стане, г-да, и по чисто социални причини. Капиталистическитѣ страни, увеличавайки производителността на труда, което, безспорно, има за резултатъ и увеличание количеството на населението, се намиратъ предъ проблемата, поставена въ Англия, както знаете, още въ края на XVIII вѣкъ отъ Малтуса: ще може ли да бѣде изхранено това население, не е ли то излишно? И макаръ че тогава много трагични заключения се извадиха, животътъ на народитѣ показва, че това население може да бѣде изхранено. Разрешението на този проблемъ дава индустрията. Чрезъ увеличението производителността на човѣшкия трудъ, може да се дадатъ срѣдства на земледѣлието. И чрезъ индустрията срѣдствата ще отидатъ въ земледѣлието. А индустрията има нужда отъ земледѣлието, тя има интересъ отъ единъ декаръ да се извадятъ не 90 кгр. храни, както у насъ, а 195, 295, както въ Белгия, или, ако е възможно, даже 400. Но това е възможно само при условията на известни икономически и социални закони: етиятъ капиталъ, гъето население. Който смѣта да вадѣ чрезъ голъмъ капиталъ голъмо количество продукти, за да ги изнася, той ще бѣде въ лоша смѣтка, той ще има загуба. Защото азъ казахъ, че тукъ се явява най-страшниятъ законъ за човѣчеството — законътъ за земната рента, който тегли отъ дохода на земята и прави продуктитѣ скѣпни. Въ своето икономическо развитие всички страни сѣ минали този пътъ и нашата страна ще го мине. Цената на земледѣлскитѣ продукти ще расте, защото все по-голмо и по-голмо количество капиталъ ще трѣбва да се употребява за получаването на единъ килограмъ жито отъ дадено мѣсто.

Ето защо, когато чертаемъ нашата икономическа политика, трѣбва да обръщаме внимание на тѣзи закони, които сѣ страшни и които неминуемо наказватъ, ако не се обръща нужното внимание на тѣхъ.

Повтарямъ, отъ това не следва, че мѣропріятията, които нашето правителство взема за повдигане на земледѣлнѣте, за внасянето на нови знания, за въвеждането на машини въ земледѣлието, за да се получи по-голямъ плодородіе отъ дадена земя, сѣ излишни. Тѣзи мѣрки сѣ тѣй сѣщо необходими, защото развитието на единъ отраслъ отъ стопанския животъ не може да стане за една-две или петъ години, а трѣбва постепенно да се вътпява въ съзнанието на маситѣ, защото и това е една техника. Техниката на обработването на земята, колкото и примитивна да е сега у насъ, е една техника много по-друга, отколкото е била преди стотици години, а освенъ нея има и друга, по-голяма, къмъ която трѣбва да привикнемъ.

И така, азъ смѣтамъ, че въ моитѣ разбиранія не може да се паси на нѣкакво противоречіе, макаръ че стои на базата, че по-свършена е онази стопанска система, която дава възможностъ за настаняване на капитализма. Зная, че капитализмътъ има своитѣ отрицателни страни, че той излага частъ отъ населението — всичко това ми е добре известно, както и на васъ — но, както ви обрнахъ вниманието, азъ стоя на базата, че жертвитѣ, които дневното поколѣние трѣбва да даде, ще бѣдатъ изкупени съ много по-благоприятни резултати за бъдещето поколѣние. Изхождайки отъ това, естествено е, че икономическата политика въ този смисълъ ще трѣбва да бѣде подкрепена.

Не мога да стмина въпроса за нашата икономическа политика, безъ да се спра и на занаятитѣ. Г-да! Азъ смѣтамъ, че е неправилно да се поставя така въпросътъ — да се насърчава занаятчиството. Който смѣта, че можемъ по този пѣтъ да насърчаваме нашитѣ занаяти да подобряватъ неблагоприятнитѣ социални условия на нашия занаятчия, той, безспорно, е на погрѣшенъ пѣтъ.

Занаятчиството е единъ клонъ отъ стопанската дейностъ, който има своя история. То е една институция, която е минала времена на разцвѣтяване, която е носила благодатъ на онѣзи, които сѣ упражнявали занаяти, но тя е една институция, която при съвременнитѣ условия на капитализма страда, и ще страда. Едно време ние всяка бѣхме крайни — трѣбва да си признаемъ това — като смѣтахме, че занаятчиството представлява отъ себе си една такава форма на преобразуване на продуктитѣ на производството, която е осъдена на загиване. Животътъ на рай-индустриалнитѣ страни показва, че има моменти на социални и стопански страдания на занаятчиството, но загиване нѣма.

Моятъ другаръ г. Дочевъ преди мене, но особено г. Андреевъ отъ Радикалната партия, по силата на старото нейно схващане, щото Радикалната партия да бѣде единъ видъ защитница на занаятчиството, изнесе много хубави мысли тукъ, че една такава страна, като България, не може да смѣта, че прогресира стопански, ако занаятчиството бѣде изоставено, ако то бѣде поставено да съществува при тежки условия — то да пропадне, разбира се, не може — и отъ тукъ е и заключението му, че занаятчиството трѣбва да бѣде поддържано отъ икономическата политика на страната.

Но и тукъ пакъ се явява първиятъ въпросъ, който азъ ви поставихъ. Ако индустрията, т. е. този начинъ на механическо производство, прогресира, това се дължи, безспорно, на две обстоятелства: първо, защото индустрията може да употребява машината, която увеличава производителността на човѣшкия трудъ, и може да събере много работници на едно мѣсто, благодарение на своята капиталистическа сила, и, второ, защото индустрията е базирана върху печалбата. Занаятчиството не е базирано върху печалбата. За мене този въпросъ е ясенъ и азъ не съмъ съгласенъ въ туй отношение съ г. Дочева. Той излиза отъ мнението на г. Хинкова, но то не е право. Занаятчиството не може да бѣде базирано върху печалбата.

Какво да се прави? Това е единъ голѣмъ въпросъ и за насъ, по-малкитѣ страни, па и за по-големитѣ страни. Тукъ се каза, че въ Германия имало петъ милиона занаятчишки дюкани. Това не е вѣрно. Единъ милионъ и четвъртъ сѣ. Но всетаки тамъ има единъ милионъ и четвъртъ домакинства, които претендиратъ на съществуване и който особено въ Германия сѣ ценени като единъ видъ Mittelstand — като срѣдно съсловие. Азъ знамъ даже, че въ Карлсруе е създаденъ единъ специаленъ институтъ, който се грижи — не съ политически препирни, разбира се — да дири срѣдства, чрезъ които трудътъ на занаятчията да стане по-продуктивенъ. Единствениятъ изходъ до днесъ, който е намѣренъ, той е да се даде възможностъ на занаят-

чията да приспособи машината къмъ своето производство — не машината въ нейния голѣмъ размѣръ, а машината въ малкъ размѣръ — да я приспособи така, щото да направи той своя трудъ по-производителенъ, отколкото единичната рѣка може да стори това, и да придобие по-голямъ резултати въ това отношение.

Но цѣлиятъ въпросъ се спира тамъ: може ли занаятчията, който си служи съ машината, да базира цѣлата своя стопанска дейностъ върху печалбата? Тукъ е противоречието: отъ една страна стопанската политика се стреми да даде въ рѣшетѣ на занаятчията машината, дори да го постави въ неговата стопанска дейностъ при сѣщитѣ условия, при които работи капиталистътъ, отъ друга страна ние чувствуваме, че занаятчията не може да се издигне до условията на капиталиста, че той не може да прибѣгне къмъ печалбата, като непосредственъ резултатъ отъ неговата дейностъ, тѣй както капиталистътъ може да направи това. Въ туй отношение, пакъ въ Германия — тамъ най-вече се грижатъ за това — сѣ постигнали резултати, чрезъ малки машини, малки мотори. Въ 1878 г., когато за пръвъ пѣтъ се откри малкитѣ газовъ моторъ отъ единъ тубингенски професоръ, имаше едно голѣмо възклицание: „Разреша се най-сетне проблемата за занаятчиството! То ще може да съществува наредъ съ голѣмитѣ капиталистически предприятия!“ Днесъ напр. малкитѣ електрически мотори могатъ да дадатъ възможностъ на много видове занаятчишко производство да приспособятъ машинитѣ и така да увеличатъ продуктивността на своя трудъ. Но всичкото това, г. г. народни представители, е ограничено и положението на занаятчията е мѣчно. Държавата въ това отношение ще трѣбва да употребява всичко възможно, като всетаки държи смѣтка, че има занаяти, които, колкото и да се подкрепятъ, мѣчно могатъ да съществуваатъ. Има занаяти, обаче, за които може да има условия за прогресъ. И затова, азъ нѣма да се съглася съ моя старъ приятель г. Стефанъ Стефановъ, който се обяви противъ онѣзи фабрики, които сѣ били безъ куминъ. За мене фабрицитѣ безъ куминъ сѣ занаятчишки работилници.

Б. Павловъ (д): Той не визира тѣхъ.

Г. Данаиловъ (д. ст): Той не визира тѣхъ, но азъ визирамъ тѣхъ. Азъ намирамъ, че пѣтътъ за подпомагането на нашия занаятчия е този: съ помощта пакъ на сѣщия законъ — трѣбва да се обмисли това — да се даде възможностъ на занаятчията да приспособи нѣкакъ си машината въ своето производство, за да увеличи производителността на своя трудъ. Въ закона ние туряме едно условие: 10 конски сили моторъ трѣбва да употребява дадено предприятие за да бѣде считано за индустриално и да може да намѣри защита на закона. Въ Германия моторъ отъ 10 конски сили го считатъ малко моторче, моторче на занаятчията. И понеже моторътъ може да намѣри приспособление, както казахъ, въ много занаяти, естествено е, че една частъ отъ тѣхъ ще могатъ да проспериратъ, но други ще бѣдатъ въ трудно положение. Напоследъкъ, ми се струва, откриха електрическа машина даже за стригане. Не ще съмнение, че когато се стриге съ такава машина, трудътъ е по-производителенъ. Въ шивачеството напоследъкъ употребяватъ електрическа ножица, която увеличава производителността на труда. Въ кундурджиството сѣщо така нѣкоя работи се извършватъ съ помощта на малкъ електрически моторъ. Въ дърводѣлската индустрия е най-приложимо употреблението на малкия моторъ. Прочее, ние трѣбва да помислимъ, при колко конски сили двигателна енергия въ едно предприятие, трѣбва да му дадемъ защита и не можемъ ли чрезъ сѣщия този законъ да дадемъ една защита и на занаятитѣ. Нека занаятитѣ, както се каза тукъ, се обрнатъ въ капиталистическа индустрия — отъ това страната само ще спечели. За мене, който мога да кажа, че познавамъ въ най-голямъ подробности нашето индустриално развитие, е ясно, че всички индустрии въ България сѣ почнали подъ формата на занаятчиство, и че ако не днешниятъ индустриалецъ, то неговиятъ баща е билъ занаятчия. Посочиха се примѣри за Габрово. Действително това, което казвамъ, особено ясно личи при създаването на габровскитѣ фабрики. Всичкитѣ габровски фабрики, които днесъ представляватъ единъ народенъ капиталъ отъ стотици милиони левове, сѣ създадени отъ занаятчици: кожари, гайтанджии, продавачи на прежда и т. н. Ето, по този пѣтъ ние ще вървимъ. И вѣжарската индустрия у насъ е минала по този пѣтъ: отъ обикновено занаятчиство до туй, което имаме днесъ, к то едра индустрия.

Та, азъ смѣтамъ, че не бива да се отчайваме.

Положението на занаятчиѝта е мъчно; азъ даже се боя, че то ще стане още по-мъчно.

Ц. Табаковъ (зан): Да, ако този законопроектъ се про- кара така, както е.

Г. Данаиловъ (д. сг): Днесъ защитаваме известни за- наяти съ помощта на високата митническа тарифа, но когато дойде време да сключваме търговски договори, когато насъ ни натиснатъ да отстъпваме, страхъ ме е, че ще трѣбва да отстъпимъ. Най-напредъ, мисли, ще отстъ- пимъ за обувката. Чехословашко, което създава една голѣма индустрия за обувка, ще повска най-напредъ това. Поне азъ тѣй чувствавамъ отъ онова, което се говори въ междуна- родната стопанска конференция, на която присѣтствувахъ. Най-голѣмата срѣдня на Чехословашко срещу Ромѣния е, че Ромѣния гони по изкуственъ начинъ чехословашкиѣ обувка, като не пуска обувка, която вътре има книга, кора. Чехословашко протестира, защото има голѣма индустрия за обувка. И индустриалното предприятие Бага, е произлѣзло пакъ отъ занаятчиѝска работилница — първиятъ му собст- венникъ е билъ занаятчиѝ. Европейската индустрия ще дири пласментъ на производството си, естествено е, че ще трѣбва да отстъпимъ и страхъ ме е, че положението на нашиѣ за- наятчиѝ, колкото да се оплакватъ, че било мъчно днесъ, ще бѣде много по-мъчно въ бѣдеще.

Но занаятчиѝта не може да употреби всѣкога машината, и тамъ е лошото. Ако хлѣбарьтъ, който изработва само 60—70 кгр. брашно въ хлѣбъ, употреби машина, не може да издържи — тамъ е възможенъ само рѣчниятъ трудъ; ако употреби машина за изработване на 200—300 кгр. хлѣбъ, тогава той може да издържи. Тѣй че, трѣбва да се при- ложи машината въ занаятчиѝт и чрезъ нея да се даде една защита на занаятчиѝството.

Тукъ стана дума за митническата тарифа, която внесе покойниятъ министъръ на търговията Райко Даскаловъ въ 1922 г. Тогава азъ говорихъ, нему не се хареса моето гово- рене, и той много ме засегна въ своята критика, но азъ чувствавамъ, че и тогава бѣхъ правъ както и сега съмъ правъ. Чрезъ митническата тарифа трѣбва да се даде за- щита на повече предприятия. Азъ съмъ съгласенъ съ идеята на г. Стефанъ Стефановъ, че защитата не може да бѣде за една личностъ, за едно отдѣлно предприятие, а тя трѣбва да има характеръ на всеобщностъ, трѣбва да засѣга всички, и шомъ получи характеръ на всеобщностъ, тогава тя ще обхване и занаятчиѝта. Тукъ се спомена за бакърджийството. Ще бѣде погрѣшно да се дава възможностъ на единъ ба- кърджиѝ — азъ познавамъ единъ такъвъ — който има двигателъ съ десетъ конски сили, да внася бакъра безъ мито, когато другъ занаятчиѝ, който нѣма двигателъ съ десетъ конски сили — такива бакърджиѝ има въ Шуменъ, кждето стояхъ въ затвора — но който работи денонощно, изкарва повече, отколкото занаятчиѝта, който има десетъ конски сили. Такива занаятчиѝ трѣбва да бѣдатъ защитени. Следователно, бакърьтъ — сжщото е и за тенекето — може да бѣде туренъ на разположението на занаятчиѝта безъ мито. Нѣкои форми отъ желязо сжщо могатъ да бѣдатъ турени на разположението на занаятчиѝт безъ мито, а не само индустриалецьтъ да ги има безъ мито.

Пакъ повтарямъ, пѣтътъ за подобрението на занаятчиѝ е безспорно пѣтътъ на капитализма. Занаятчиѝта днесъ не работи само за прехрана на своето семейство. Днесъ и въ Гермния занаятчиѝта не прилича на онзи, кѣто бѣше презъ срѣднитѣ вѣкове. Занаятчиѝта тамъ има повече работници, отъ единъ до петъ; занаятчиѝта изработва повече продукти, той гледа да ги изнесе на пазара по такъвъ на- чинъ, че да получи като резултатъ въ своитѣ книги нѣщо повече като печалба. Но този пѣтъ бѣде въ всѣки случай мъченъ.

Когато тукъ ставаше дума за „Вжча“ и нѣкои бѣха про- тивъ нея, азъ я защитихъ, защото мислѣхъ, че „Вжча“, може да достави електрическа енергия на много малки градове, които едно време по политѣ на Срѣдна-гора сж били цѣ- тущи поради занаятчиѝството си. Доставена енергия на тѣзи малки градове, като Панагюрище и други, кждето може да се тѣчатъ килими, или да се изработватъ други продукти, отъ които имаме нужда, ще може да се улесни сжществу- ванието на тѣзи градове и да се даде тласкъ за разви- тието отново на занаятчиѝството тамъ. Въ Карлово имаше

еднѣ голѣмъ занаятъ за преработване на метали — куюм- джийскиятъ занаятъ; този занаятъ може да бѣде подкре- ленъ чрезъ малки мотори, и всички тѣзи месингови свѣщ- нииѣ, кѣито употребяваме при електрическото освѣтление, могатъ да бѣдатъ изработени отъ карловския занаятчиѝ еъ вкусъ, че всѣкому да се харесатъ.

Ц. Табаковъ (зан): Данѣчнитѣ привилегии засегнете.

Г. Данаиловъ (д. сг): Ще дойда и на този въпросъ. Азъ моля да бѣда извиненъ, задето се простирамъ толкова. Наистина, народното представителство се измори, но въпро- сътъ е широкъ и ще ми бѣде позволено да довърша речта си.

Оставямъ този въпросъ, който смѣтамъ, че трѣбва да се обсъди въ комисията. Вѣрвамъ, че и г. министърътъ ще се съгласи да обсъдимъ въпроса, какъ можемъ ние чрезъ този законъ да дойдемъ на помощъ и на занаятчиѝта, освенъ на капиталиста-индустриалець. Азъ въ тая минута не мога да ви кажа какъ. На всѣки случай, трѣбва да обсъ- димъ този въпросъ и да видимъ можемъ ли да направимъ нѣщо.

Сега ще се спра малко повече на другъ единъ въпросъ: какво даде законѣтъ за насърчение мѣстната индустрия, който 35 години е въ сила у насъ, на днешното поколѣние? Има ли отъ него въ нашия стопански животъ единъ ре- зултатъ, който да личи, който да показва, че действително е имало едно въздействие на държавната политика върху частния стопански животъ, върху частната стопанска дей- ностъ? Азъ казвамъ: не бива да измѣрваме това съ цифри — толкова милиона вложени въ фабрики, толкова вложени въ това и онова. Който измѣрва по този начинъ, грѣши, споредъ мене. Това не може да се мѣри съ кантаръ, въ ле- вове, златни или сребърни; трѣбва да се мѣри съ онзи ре- зултатъ, който се прояви въ революционизирането и ра- ционализиранието на нашия стопански животъ, въ повди- гане производителността на труда на българския ра- ботникъ. Азъ не го мѣря и по това, че може да се посочи нѣкой индустриалець-богаташъ. Минаха онѣзи времена по- диръ войната, когато — нѣкой пѣтъ много основателно — се преследваха нѣкои индустриалци. Сега, обаче, не мо- жете да ми покажете единъ индустриалець-богаташъ. Но, което е още по-характерно — не можете да ми покажете и чуждъ капиталъ, вложенъ въ голѣмо количество въ на- шата индустрия. Въ Ромѣния и Унгария, кждето действу- ваше такъвъ законъ при много по-добри условия, кждето се даваше голѣмо насърчение на чуждия капиталъ, тамъ чуждиятъ капиталъ се стече въ голѣми количества. У насъ, освенъ въ захарнитѣ фабрики и въ една кибритена фабрика, чуждия капиталъ другаде не го виждаме. Ние сме малка страна, ние знаемъ нашиѣ индустриалци поединично — нѣмаме нужда да цитираме статистики.

Но азъ съмъ на мнение — и сега ще ви покажа нѣколко примѣра — че законѣтъ за насърчение на мѣстната ин- дустрия се отрази върху нашия стопански животъ много благотворно. Ние защитихме добре, напр., текстилната ин- дустрия и днесъ ние имаме текстилна индустрия. Доста- течно е да излѣзете на пазара въ София и да надникнете въ конфекционнитѣ магазини за дрехи, които се работятъ отъ шивачи български работници. Ако попитате за мате- рията, отъ която сж направени дрехитѣ — особено дамскитѣ дрехи, най-моднитѣ, последенъ моделъ, който можете да срещнете въ Европа — ще ви кажатъ, че е сливенски или габровски платъ.

Г. Чернооковъ (д. сг): Продавачитѣ лѣжатъ, че сж ан- глийски, че ужъ не сж български. Това е серсемлъкътъ на консоматора.

Г. Данаиловъ (д. сг): Приемамъ бележката — за ефектъ. За менъ, който познавамъ въпроса, е ясно, че българската текстилна индустрия вече се мѣси въ нашата консомация. Българската памучна индустрия сжщо се мѣси въ нашата консомация. Много отъ оксфордитѣ, които се изнасятъ на нашия пазаръ, сж произведение на нашиѣ фабрики. Бъл- гарската вжжарска индустрия сжщо се мѣси въ нашата консомация. Не само въ София, но кждето и да отидете у насъ, дето продаватъ вжжа, вие ще видите, че има разлика между вжжата, произвеждани въ Германия, и българскитѣ; и вие ще видите предпочитане у консоматора къмъ българ- скитѣ.

Да говоря ли и за други нѣкои наши индустрии, напр., захарната? Тукъ се изтъкна на нѣколко пѣти, че фабри- кантитѣ на захаръ имали голѣми печалби. Г-да! Азъ ви ка- захъ: капиталистьтъ иска печалба — само така ще го при-

вълчете. Който смята да не му даде печалба, нѣма да го привлѣче. Но за мене е ясно — азъ имамъ статистики тукъ, но не искамъ да ви отнемамъ времето да ги чета — че въ нашата консомация захарнитѣ фабрики иматъ вече голѣмъ ефектъ. Това може да се види отъ следнитѣ нѣколко цифри.

Напр., въ 1911 г. ние сме имали консомация на захаръ 19 милиона килограма, отъ които 14 милиона килограма са внесени отъ странство. Презъ 1925 г. ние имаме консомация на захаръ 26 милиона килограма, отъ които само 850 хиляди килограма, внесени отъ странство. Ето ви едно преобразование въ стопанския животъ, което е ясно и което никой не може да оспори. Но да вземемъ нѣкои други индустрии, напр. спиртната. Презъ 1911 г. ние сме имали консомация отъ производството на нашитѣ спиртни фабрики 20 милиона килограма спиртъ, а презъ 1925 г. — само 8.600.000 кгр. — отива назадъ. Причинитѣ сж известни. Държавата трѣбва да дири начинъ да ги премахне. Бихъ могълъ да се спра върху много други още факти, които обикновенитѣ наблюдатели може да забележи въ живота, за да видите, че действително защитата, която сме дали на нашата индустрия, има единъ ефектъ въ смисълъ, че производенията на нашата индустрия се търсятъ отъ българския консоматоръ и следователно нейното бъдеще е осигурено. А много индустрии — както ги изрежда и Туганъ Барановски — могатъ да се надѣватъ и на още по-голѣма консомация. Това важи особено за текстилната индустрия, защото нашето население все повече и повече изоставя старитѣ костюми, селскитѣ дрехи и захваща да носи градски.

Щѣхъ да забравя да отбележа и другъ единъ въпросъ, който е свързанъ съ подкрепата на нашата индустрия. Той е въпросътъ за институцитѣ, свързани съ българското работничество. Каквото и да говоримъ, ние вече и въ нашата страна създадохме институции, каквито много напреднали страни нѣматъ. Ние имаме социални застраховки съ участието на държавата, когато въ напреднали страни, като Швейцария и други, нѣма, въпрѣки че тамъ има милиони работници. Имаме още редъ други институции, създадени въ връзка съ индустрията, които все таки представляватъ единъ социаленъ прогресъ. Не бива това да се забравя, когато правимъ преценка на онова, което е получено до днешенъ день отъ индустрията.

Въ връзка съ опита въ миналото и съ законопроекта, които г. министърътъ ни предлага, повдигнаха се нѣколко въпроси. Азъ съмъ на мнение, че този законопроектъ, който сега разглеждаме, трѣбва да бѣде действително преходенъ и завършителенъ. Не може никой да се надѣва, че защитата на индустрията у насъ ще продължава и следъ изтичане срока на този законъ. Азъ съмъ на мнение — понеже преди менъ говориха по това, не се мотивирамъ — че въпросътъ за данъцитѣ не може да остане тъй, както е разрешенъ въ проекта. Ще искаме г. министърътъ да се съгласи съ насъ и да направимъ едно видоизмѣнение. Българскиятъ индустриалець трѣбва да плаща данъкъ. Тукъ има единъ голѣмъ въпросъ и понеже върху него не се обърна внимание, азъ искамъ да се спра, за да помислите върху него. Лесно е да кажете, че българскиятъ индустриалець трѣбва да плаща данъкъ. Но, ако разгърнете закона за данъка върху доходитѣ на дружествата и на индивидуалнитѣ лица, вие ще намѣрите такова едно високо облагане, каквото другаде никжде нѣма. Да се разберемъ. Когато г. Турлаковъ внесе законъ за данъка върху общия доходъ, азъ казахъ: недейте взема теркъ отъ Англия; тамъ могатъ да взематъ 50% отъ чистия приходъ, отъ печалбата на индустриалеца, защото английската индустрия е амортизирана индустрия, капиталитѣ, вложени въ нея, сж извадени еднѣжъ, дважъ, три пѣти и акцията за англичанина е бѣла книга, но тя му носи дивидентъ. Българскиятъ индустриалець сега се създава. Той се създава — всички ще се съгласите — чрезъ икономитѣ, които прави, като отдѣля отъ своя замъкъ, по общия нашъ обичай, като спества отъредъ, за да може да увеличи становайтѣ си, да направи кумина си по-високъ, да увеличи производителността на своя работникъ. Ако ние обложимъ българския индустриалець съ 50% отъ неговата печалба, то значи разрушение, защото капиталчмътъ се базира върху натрупването на печалбитѣ. Печалбата, употребена отъ индустриалеца, ще даде повече резултати, отколкото ако бѣде употребена отъ държавата. Затова ще трѣбва да направимъ една корекция въ облагането на индустриалеца. Когато облагаме и занаятчиата, които се ползува отъ този законъ, когато облагаме и индустриалеца, който се ползува отъ този законъ, ние трѣбва да туримъ единъ предѣлъ въ облагането, и пакъ да приемемъ това, което предлага г. министърътъ: първитѣ петъ години да се

плаща единъ по-малъкъ данъкъ, вторитѣ петъ години да се плаща единъ по-голѣмъ данъкъ и третитѣ петъ години да се плаща пълненъ данъкъ.

Другъ единъ въпросъ, върху който трѣбва да се спра, който се повдигна вчера тукъ особено отъ г. Стоиментъ Савовъ, който говори майко Шеговито, закачаше ни, но който каза нѣкои нѣща, които сж отъ голѣмо значение, които трѣбва да се обсъдятъ и да намѣримъ начинъ за тѣхното премахване — това е липсата на контролъ върху индустрията. Азъ съмъ съгласенъ, че трѣбва да се усили контролтъ както отъ страна на инспектора на труда, така и отъ страна на министра по отношение продуктитѣ на индустрията. Индустриитѣ на културния свѣтъ, г-да, сж се развивали само подъ голѣмъ контролъ. И Франция, ако има едно голѣмо надмощие въ красотата, въ изящството на своитѣ продукти, има го по традиция още отъ времето на Людовикъ XIV, на Колберта, когато се гледаше колко е широкъ платътъ, какъвъ е неговия цвѣтъ и т. н. И днесъ цѣлъ свѣтъ гледа на французкия индустриалець като на артистъ въ всѣко отношение въ продукта. Хуверъ, въ неговия рапортъ до председателя на Съединитѣ Щати, казва: „Наистина, американската индустрия направи мощни успѣхи, но въ друго отношение тя не може да се сравни съ европейската — по отношение индивидуалността на продукта и неговата красота. Онова, което французката индустрия ще ни даде като артикулъ на луксъ, на тоалетъ, не може да го даде американската индустрия; онова, което английската индустрия ще ни даде въ своитѣ автомобили „Ролсъ-Ройсъ“ и въ не знамъ какво си, американската индустрия не може да го даде“.

Та единъ контролъ отъ страна на министерството върху индустриитѣ ще бѣде полезенъ и за държавата, и за консоматора, па ще бѣде полезенъ и за самия индустриалець.

Министъръ Ц. Бобошевски: Съ удовольствие ще приема единъ най-солиденъ контролъ, но въ бюджетарната комисия да дадете нуждитѣ кредити за увеличаване числото на инспекторитѣ, а не съ трима инспектори да искате да контролираме цѣла индустрия отъ 1.500 предприятия. Можете да създадете най-драконовски постановления въ закона, но като нѣма хора, които да упражняватъ контрола, нищо не може да се постигне. Съ трима души инспектори какво може да се направи?

Г. Данаиловъ (д. сг): Понеже се повдигна този въпросъ . . .

Министъръ Ц. Бобошевски: Азъ Ви благодаря за това. Но когато дойдемъ да правимъ бюджета, въ бюджетарната комисия да ме подкрепите.

Г. Данаиловъ (д. сг): Азъ мисля, че винаги сте имали моята подкрепа. Само министърътъ на земледѣлието, г. Христовъ, ми се сърди.

С. Мошановъ (д. сг): Обаче днесъ говорихте половинъ часъ въ негова полза.

Г. Чернооковъ (д. сг): Утре цѣлата опозиционна преса ще гръмне, че Сговорътъ се разлага, понеже имало споръ между министритѣ!

Г. Данаиловъ (д. сг): Другъ единъ голѣмъ въпросъ, който се повдигна отъ г. Стоичко Мошановъ, по който въпросъ, струва ми се, преди години на два пѣти писахъ, е въпросътъ за горивото въ индустрията — безспорно, голѣмъ въпросъ. Азъ зная, че дизелмоторътъ е най-евтиния моторъ; дизелмоторътъ че дири, защото фабрикантитѣ чрезъ него правятъ икономия, чрезъ него си увеличаватъ печалбитѣ, но дизелмоторътъ не е приспособенъ къмъ горивото, което има България. Той употрѣбвява масла, които трѣбва да дойдатъ отъ странство, когато ние имаме каменни въглища. Въ 1902 г. покойниятъ министъръ Сарафовъ за пръвъ пѣтъ повдигна въпроса за митническата тарифа и искаше да направи изучавания. Между другото бѣхъ избранъ и азъ и бѣше ми възложена задачата да изуча текстилната и нѣкои други индустрии въ Ромъния. Азъ се видѣхъ тамъ съ много индустриалци и хора на теорията, които разбираха отъ въпроситѣ, и чухъ отъ устата на много ромънци, че България ще напредва въ индустриално отношение и ще надмине Ромъния, защото, освенъ по-опитенъ работически персоалъ, тя има и горивенъ материалъ, какъвто Ромъния нѣма. Както знаете, тогава

петролът нѣмаше значение за индустрията и първитѣ тѣхни опити да може да го прокаратъ въ локомотивитѣ на желѣзницитѣ не дадоха резултати. Сега Ромъния се намира при по-благоприятни условия, индустрията у нея напредва. Овни день прочетохъ въ единъ вестникъ, че тѣхната текстилна индустрия въ последно време се въоръжава съ нѣколко хиляди стана.

Е добре, трѣбва ли да поставимъ нашата индустрия въ зависимостъ отъ гориво, което иде отвънъ, или ние, които имаме толкова каменни въглища, би трѣбвало да имаме у насъ само такива двигатели, които консумиратъ каменни въглища? Ще ми се напомни, може би, за новото откритие на германския професоръ Бергиусъ, по плана на когото е направена голѣма фабрика, който откри начинъ, както знаете, свитѣ каменни въглища да ги преобръща въ течностъ, да изважда различни петролни масла, и, ако се не лъжа, отъ каменни въглища на стойностъ 15 марки да изважда течностъ на стойностъ 45 марки. Това е една индустрия, която има голѣмо бъдеще, защото нашитѣ каменни въглища отъ Старозагорския басейнъ сѣ най-пригодни за тази целъ и може да дадатъ резултати, но то е въпросъ на далечно бъдеще. Тя е индустрия химическа, извънредно скѣпа, свързана съ голѣми инсталации и трѣбва да има голѣмо производство, за да има печалби.

Ето защо трѣбва да се помисли, можемъ ли на тѣзи индустриалци, на които даваме привилегии, да наложимъ да употребяватъ парната машина, която консумира каменни въглища? Това е единъ голѣмъ въпросъ. Не е въпросъ нито за притежателитѣ на частни мини, нито за мина „Перникъ“, а е въпросъ за народното стопанство, да се оползотвори оня продуктъ, който е наше богатство. И азъ смѣтамъ, че онѣзи индустрии, които дирятъ защитата на държавата, можемъ да ги заставимъ да употребяватъ парни машини. Парната машина е като стария волъ, тя е солидна. Двигелотрътъ върви, но той трѣбва да почива. Той е по-евтинъ, но нѣкой пътъ може да излѣзе много по-скѣпъ, защото се прѣска — има и такива случаи. Парната машина е изпитана отъ 130 години, тя е единъ инструментъ, който съ смѣлостъ можемъ да препоръчваме на нашитѣ индустриалци, за да употребяватъ каменни въглища.

Има още нѣколко други въпроси, върху които азъ не мога да не обърна вниманието ви, г. г. народни представители, макаръ че може да ви изморя.

Азъ смѣтамъ, че е време съ този законопроектъ да се постави и въпросътъ за по-широката организация на нашата индустрия. Съ този законопроектъ ние трѣбва да предвардимъ нашата индустрия да не се насити съ капитали. Въ една отъ точкитѣ на голѣмия докладъ на Хуверъ — който докладъ, убеденъ съмъ, ще можемъ да го имаме, защото ще ни даде голѣмо поучение — направенъ предъ председателя на Съединитѣ Щати, се казва, че загубитѣ на индустрията сѣ вследствие и на насищането ѝ съ капитали. Азъ ще взема за примѣръ само две индустрии у насъ, за една отъ които вчера г. Стоименъ Савовъ говорѣше, именно мелничарската и маслената индустрия. Мелничарската индустрия, безспорно, е една голѣма индустрия у насъ. Азъ още въ 1904 г. на конгреса на мелничаритѣ — г. Стоименъ Савовъ и това не знае — свиканъ за пръвъ пътъ по инициативата на Варненската търговска камара, четохъ единъ рефератъ за значението на мелничарската индустрия у насъ и мислятѣ, които изказахъ тогава, се потвърдиха съ течение на времето. Тогава азъ казахъ, че мелничарската индустрия у насъ има голѣмо бъдеще, че тя ще се развива, че ще отидемъ къмъ механическото производство на брашно, а не къмъ Мигридатовата мелница, която имаше въ стара Гърция, наречена тъй по името на владетеля Митридатъ въ Мала-Азия, която изхвърля половината отъ брашното по керемидитѣ на мелницата и по керишитѣ. И действително, моитѣ думи съ течение на времето се оправдаха. Много отъ мелничаритѣ днесъ, които срѣщамъ, ми казватъ, че сѣ взели инициатива въ тази посока следъ моя рефератъ.

Въ 1904 г. на конгреса имъ въ Варна азъ поставихъ и единъ другъ въпросъ, който, обаче, не се усвои и затова днесъ страдатъ мелничитѣ въ Девня — едно златоносно мѣсто, каквото рѣдко има на Балканския полуостровъ, съ който винаги правимъ нашитѣ сравнения. На конгреса тогава азъ казахъ — председателъ бѣше покойниятъ х. Петровъ, бащата, дѣдо Иванчо — че така, както се засилва нашето мелничарство, то не може да разчита само на вътрешната консомация, която ще се задоволява отъ малкитѣ мѣстни мелници по селата, и че то трѣбва да се стреми къмъ износъ, който, обаче, не може да бѣде много далеченъ, а трѣбва да бѣде къмъ Срѣдиземното море,

островитѣ на Гърция, Цариградъ и Египетъ. Износътъ, обаче, изисква артикулъ, който е типиченъ. Не може отъ 20—30-тѣ мелници, които тогава имаше на Девненската рѣка, да изваждатъ 20—30 вида брашно и да разчитатъ, че ще го изнесете въ островитѣ на Гърция или въ Египетъ. Нуждно е да се синдикирате — много младъ бѣхъ тогава, но съмъ имъ далъ съветъ, който се следва въ цѣлъ свѣтъ — нужно е да се организирате и да типизирате брашното, да излизатъ въ единъ и сѣщи видъ. Когато брашното се типизира и мелничаритѣ се синдикиратъ, нѣма да се допускатъ ония грѣшки, за които ни говори г. Стоименъ Савовъ, нѣма да се допуска онова фалшифициране, за което говори пакъ той — което не зная дали е вѣрно, но щомъ той го е наблюдавалъ, приемамъ че е вѣрно. Не искамъ да влизамъ въ подробности, макаръ че сѣ много интересни, но ще ви кажа само, че мелничаритѣ, които се бѣха събрали тогава въ Варна — едни отъ тѣхъ бѣха по-дребни, други по-едри, едни се надѣваха, че ще могатъ да изваждатъ по нѣколко стотинъ килограма брашно въ деноншице, други — по нѣколко тона, трети — по нѣколко вагона — видѣха, че голѣмитѣ трѣбва да влечатъ подире си малкитѣ. Но въпрѣки устава, който изработихме, синдикатътъ не можа да стане. Ако синдикатътъ бѣше се образувалъ, днесъ тая мелничарска индустрия, която е една отъ най-добритѣ индустрии у насъ и въ която е вложенъ най-голѣмъ народенъ капиталъ, щѣше да бѣде при много по-благоприятни условия и нѣмаше да бѣде — да не казвамъ голѣма дума — въ катастрофа не, а въ криза. Ако мелничаритѣ не разбератъ, че тѣ трѣбва да тръгнатъ по свършено другъ пътъ, тѣ ще дойдатъ до катастрофа. У насъ — асѣл и това ни е най-голѣмата грѣшка, но туй не става само въ България, то става и въ чужбина и навредъ — у насъ, когато видимъ, че една дадена индустрия дава резултати, капиталътъ се стича тамъ и полета-лека стигнахме до положението, че почти въ всѣко село има мелница, а въ нѣкои села даже по две, макаръ и не голѣми, но въ всѣки случай въ тѣхъ става механическо производство на брашно чрезъ сита и чрезъ други приспособления. Ние се намираме при условието на едно крайно пресищане на мелничарската индустрия съ капиталъ. Ние можемъ да произвеждаме брашна бѣжти повече, отколкото е необходимо за насъ, а може би и повече. Е добре, естествено е, че при това положение мелничаритѣ ще се хвърлятъ въ конкуренция, при която нѣма да избиратъ срѣдствата. Но най-важното е — и тоа е най-пакостното — че мелничитѣ не ще могатъ да издържатъ нито въ кредита, който иматъ, нито въ производството, което искатъ да наложатъ, защото конкуренцията ще ги съсипе. Налага се една организация. Който смѣта да въведе въ държавната политика капитализма като принципъ, той не бива да се бои, че съ една такава организация ще спре по-нататъшното строене на мелници. Азъ не бихъ не подвоумилъ даже чрезъ законъ да спра по-нататъшното строене на фабрики за брашна, когато ние имаме наситенъ пазаръ на брашна.

Ц. Бръшляновъ (д. ср): Само така ще се защитятъ.

Г. Данаиловъ (д. ср): Ще се защитятъ и онѣзи капитали, вложени въ тѣзи мелници, защото всички сте наблюдавали живота и знаете какво става. Добъръ, заможенъ селянинъ продава частъ отъ нивитѣ си, има 6—700 хиляди лева капиталъ, въ Русе могатъ да му направятъ мелница за единъ-два, милиона лева, строи наполовина съ кредитъ, организира си мелница, но пазарътъ не поглъща продукта. Той заборчлява, ипотекира мелницата, процентътъ на лихвата расте и въ края на краищата не може да изплува. На менъ ми разправяха за единъ много добъръ човѣкъ отъ Харманлийско, който продалъ хубавата си земя, за да си направи една мелница. Но мелницата не може да му даде доходи, за да посрещне задълженията си. По този начинъ той бива принуденъ да изгуби онова, което е ималъ, да продаде мелницата си и да се опрости. Това, г-да, не е преувеличено. Това е единъ проблемъ въ нашата стопанска политика, върху който трѣбва да се замислимъ. Мелничарската индустрия у насъ стои предъ катастрофа.

К. Маноловъ (зан): По сѣщия пътъ върви и маслената индустрия.

Г. Данаиловъ (д. ср): Не отдавна, поради загуби, спря да работи мелница „София“. А тя е една отъ най-добре уреденитѣ мелници у насъ, кара се съ електричество „и т. н. Подиръ нея ще спратъ и други, ако вървимъ по този пътъ.

Налага се една организация, която да сире създаването на нови мелници.

Прекасна ме моя другарь тамъ (Сочи К. Маноловъ), че същото ставало и съ маслената индустрия. Азъ имамъ голѣмо довѣрие въ индустрията за добиване на растителни масла, защото суровиятъ продуктъ може да се добие въ голѣмо количество у насъ. Въ България употребявахме доскоро изключително дървеното масло, зехтиня, обаче полека-лека го забравихме и започнахме да употребяваме масла, произведени по механически начинъ отъ семена на български растения. Производството на растителни масла не само че е полезно за нашата страна, защото ще измѣсти единъ чуждъ продуктъ, но, споредъ моето убеждение, структурата на нашитѣ маслодайни семена, като слънчогледа и др. е такава, че ние съ успѣхъ можемъ да се явимъ съ растителни масла на чуждитѣ пазари. Това е моето убеждение — не знамъ дали реалността ще го потвърди и какъ ще го потвърди. Но и въ това отношение има една грѣшка. Всѣки день се създаватъ нови фабрики за растителни масла. Това е пакостно. И ние, законодателитѣ, трѣбва да вземемъ всички мѣрки, за да сиремъ това пакостно увеличение на производството на растителни масла.

Има и другъ единъ голѣмъ въпросъ — въпросътъ за организацията на съществуващитѣ фабрики. Пивоварната индустрия ни даде примѣръ въ това отношение. Азъ не се боя отъ това. Това е една умна постѣпка, която спасява, а не унищожава пивоварството, както казваше г. Андреевъ. И ако имахъ време да ви разкажа какъ се създаватъ американскитѣ трѣстове и какъ човѣкъ, който влиза въ трѣста съ капиталъ десетъ милиона лева, получава за двацѣтъ милиона лева акции и пакъ получава дивиденди, а когато е работилъ вънъ съ своята фабрика, е ималъ загуби, ще видите, че човѣчеството е намѣрило пътъ, за да излѣзе отъ тѣзи затруднения. И една отъ нашитѣ голѣми задачи — за да се види, какъ да се действува отъ онѣзи, които търсятъ помощъ отъ държавата — е да се организира индустрията, ако щете въ форма на синдикати, ако щете въ форма на трѣстове.

Днесъ този въпросъ е откритъ и предъ теоретичитѣ, и предъ практичитѣ. Едно време срещу трѣстоветѣ се говорѣше много отъ социално гледище. Животътъ на Америка показа, че тъкмо тия трѣстове, които на пръвъ погледъ като-че-ли сѣ срещу работника, дохождатъ да подкрепятъ работника и да осигурятъ неговата заплата на една височина, каквато, напр., въ Европа нѣма.

Когато говорихъ за значението на капитализма и за продуктивността на труда, азъ забравихъ да ви обърна вниманието върху следното обстоятелство — че развитието на капитализма има за резултатъ постепенното покачване на работническата заплата. Историята въ туй отношение ни дава много ясни примѣри, а особено въ Америка. И когато тамъ организациитѣ на индустрията въ формата на трѣстове, които заповѣдватъ не по отношение на работника — тѣ не се интересуватъ отъ това — а по отношение на тържището, които се стремятъ да избѣгнатъ конкуренцията на тържището, защото съсипва тѣхнитѣ капитали, когато тия организации на индустрията, казвамъ, успѣватъ на тържището да създадатъ единъ миръ, презъ урегулярване на ценитѣ, тогава и положението на работника ще бѣде по-добро и по-сигурно. Ето единъ голѣмъ въпросъ, по който трѣбва да се говори повече и по който можемъ да приведа дини, но сега го минавамъ набързо. Ние трѣбва да помислимъ, по какъвъ начинъ ще можемъ да действуваме чрезъ закона върху нашитѣ индустриалци, за да постигнемъ резултати въ това отношение.

Г. г. народни представители! Имамъ доста множо още да говоря, но азъ ще съкратя, защото виждамъ, че времето ми е на изтичане.

Тѣй както ние днесъ градимъ нашия законъ, какво той носи, споредъ моитѣ схващания, за стопанска България въ бѣдеще? Като васъ, и азъ съмъ мислилъ, а понеже всѣки день съ тия въпроси се занимавамъ, може би и малко повече съмъ мислилъ върху това. Позволете ми да сподѣля съ васъ моя синтезъ върху тоя въпросъ.

Азъ съмъ натоваренъ отпреди две години да напиша за Карнегиевитѣ издания стопанската история на България презъ войната, въобще нашата стопанска история. Мога да кажа, че съмъ я написалъ вече. И когато трѣбваше да дамъ на европейца единъ синтезъ за живота на тази малка България и на краткия ѝ исторически свободенъ животъ, предъ мене се изпрѣчиха нѣколко въпроси, на които азъ трѣбваше да си отговоря и за които трѣбваше да дамъ доказателства на европейца, който нѣма да разбере безъ тѣхъ нашия животъ.

Първиятъ въпросъ е: какъ може едно такова племе, въ граници отъ 96.000 кв. км. съ два милиона и нѣколко сто-тинѣ хиляди души при освобождението, да израсте до положението, до силата, щото безспорно да остави единъ голѣмъ актъ въ историята на човѣчеството? Какъ може това малко племе отъ четири милиона население въ свободната България да унищожи владѣчеството на турчина на Балканския полуостровъ? Голѣмата, 100-милионната Русия води много войни — не може да постигне това. Австрия, отъ свой интересъ, води война — не може да постигне това. Какъ тази малка България — си казвахъ азъ и ще се запита американецътъ — може да достигне това? Не само това. Какъ може този малкъ народъ само за 50 години да израстне дотамъ, щото да представява едно ядро на сила, на духовна сплотеностъ — за стопанския изследвачъ е много важенъ този елементъ, на духовна сплотеностъ — и на единъ общъ интересъ на племето? Единъ народъ, който е живѣлъ 500 години въ политическо робство — това, което Европа не познава — който не е ималъ нито идея за политическа свобода, който е билъ песигуренъ и за живота си, и за имота си, който не е ималъ интереса да се покаже богатъ, дори който е скривалъ и онова малко, което е могълъ да състи, единъ народъ, който бѣше заробенъ духовно, въ църквата на който се четѣше на грѣци, на когото не позволяваха отварянето на училища и печатници — какъ може този народъ да достигне до положението, щото да има грамотностъ не само най-голѣма на Балканския полуостровъ, но като тази на Унгария и близка до австрийската?

Искайки да си дамъ отговоръ на този въпросъ, азъ пиша — дали съмъ сбъркалъ, не зная, ще сподѣля своето мнение съ васъ — че това се дължи, безспорно, и на духовнитѣ сили, които нашиятъ народъ има въ себе си като по зародишъ, но че това се дължи още и на оная способностъ, която обуславя стопанския животъ на българина. Азъ съмъ на мнение — и тукъ всички ще се съгласите, защото преди мене много писатели сѣ писали това — че нашето възраждане е тѣсно свързано съ материалното засиливане на българския еснафъ въ града. Само благодарение на обстоятелството, че българскиятъ еснафъ — трѣбва да разбирате еснафъ въ широкъ смислъ на думата, не само занаятчиата, а и търговецътъ — може да се издигне въ своето имотно състояние надъ политическия си владетель, който живѣше въ положението на Нирвана — да пуши своя чибукъ — може да стане българското възраждане и да се създаде българското училище. Българскиятъ земеделецъ въ туй време, макаръ потиснатъ, макаръ че не се чуваше неговиятъ гласъ, работѣше тѣй сѣщо несъзнателно, но творчески, за стопанското изграждане на България. Това не е моя идея, г-да. Азъ я вземамъ отъ Каницъ, който пръвъ я е казалъ, и отъ Иречекъ. Цѣла Европа е преминала въ своето земеделско развитие презъ ратайството и презъ робството. И България — сѣщо. Но Европа се освобождаваше отъ робството съ закони отъ централната властъ, както стана въ Русия, пъкъ и на други мѣста. А българскиятъ селянинъ самъ се освободи отъ феодализма и самъ завладя земята на своя феодалъ. Каницъ дава нѣкои картини — трѣбва да ги прочетете, г-да — напр. за Котленско. Когато нѣжувалъ и обикалялъ тамъ, видѣлъ единъ турчинъ съ голѣмъ дворець и съ хубавъ конь. Турчинътъ му казалъ: „Само това имамъ — моя хатъ, и моя харемъ; другото е отишло въ рѣцетъ на селянинътъ“. А Иречекъ — Иречекъ е изучилъ България въ това отношение много добре, защото по инициатива на покойния Каравеловъ заедно съ Константинъ Сарафова е изучвалъ феодализма въ Юго-Западна България, единственото мѣсто, гдето земята се откупи и се раздаде на селянитѣ — казва: „Българскиятъ селянинъ, който отиваше да работи като ратай на турския земеделецъ, особено въ Пазарджишко“ — и въ нѣкои други мѣста, кждето Иречекъ е правилъ своитѣ изучвания — „постепенно чрезъ своята спестовностъ изкупуваше парче по парче земята на турския бей, който желаше да отиде да се поразходи въ Цариградъ, който отиваше на война, който бѣше заетъ съ много политически работи и така българскиятъ селянинъ стана стопанинъ“.

С. Златевъ (з. в.): Съ пари плащаше земята.

Г. Данаиловъ (д. сг): Азъ съмъ съгласенъ въ това съ Васъ. — Българскиятъ селянинъ продължи тази своя работа и следъ освобождението, г. г. народни представители. Ние следъ освобождението прекарахме въ нашето земледѣлие голѣма криза. Нашето земледѣлие не може да покаже този успѣхъ, който трѣбваше да покаже, само затова, защото българскиятъ селянинъ бѣше заетъ съ стабилизиране

на своята поземелна собственост. При изселването на турците, голѣмата земя, която още бѣше останала у нѣкои турци, се изкупуваше отъ селянина, поотдѣлно или за-дружно, и преминаваше въ негово владение. Обаче той нѣмаше срѣдства и затуй заборчлѣ на Земледѣлската банка, заборчлѣ на търговцитѣ. И кризата у насъ, която особено силно се разрази въ 1897—1899 г., когато достигна своя апогей, се дължи именно на тази задълженост на селянина, при която бѣше дошло моментъ, щото земята му да се продава по единъ левъ декарътъ отъ сѣдебния приставъ. Но българскиятъ селянинъ подобри положението си и вече къмъ периода на Балканската война той бѣше пълнъ господарь на своята земя и бѣше изплатилъ дълговетѣ, които имаше. Ето на този селянинъ се дължи затвърдяването ни въ стопанско отношение и израстването на единъ войникъ — не ща да кажа, че искамъ война, моля да не бждатъ изтълкувани думитѣ ми така — у когото има съзнание за дългъ и за духовната и материалната култура на своето отечество. Инакъ, онуй което този войникъ постигна при Люле-Бургазъ и Чаталджа, не би било възможно за друга нация. (Рѣкоплѣскания отъ нѣкои сговористи)

Българскиятъ селянинъ днесъ е затвърденъ. Ние прекарваме криза. Тая криза, споредъ мене, се дължи — освенъ на нѣкои наши грѣшки може би — до голѣма степенъ на лошитѣ урожаи, които ни мѣчатъ отъ години наредъ. Азъ съмъ съ убеждението — това и животътъ е показалъ — че ще настѣпятъ години на по-добро плодородие, и тогава ще настане едно ново издължение на българския селянинъ.

Но и българскиятъ търговецъ работи. Отъ освобождението насамъ въ нашата търговия станаха много промѣни. Азъ имамъ тукъ нѣколко цифри и ще ви ги прочета, за да се види, какъ българското племе се развиваше и измѣстваше по-силното и по-способното отъ него. Бургазъ, Варна, Пловдивъ сѣ най-голѣмото доказателство за това. Въ 1880 г., при първото преброяване, въ Варна — за Бургазъ има цифри при второто преброяване, следъ Съединението — е имало 6.700 българи и 5.300 гърци. Цѣлата търговия въ Варна бѣше въ рѣцетѣ на гърцитѣ, и който познава Варна оттогава, ще знае, че на български не можеха да го разбератъ даже и въ магазинитѣ. Азъ, като студентъ се връщахъ презъ 1890 г. отъ Русия и не можеха

да ме разбератъ въ Варна търговцитѣ, какво искамъ да си купя. Но следъ това въ Варна се забелязва надмощие на българския елементъ и презъ 1920 г. — нѣмамъ последнитѣ цифри — тамъ е имало 35.000 души българи и само 2.000 гърци. Въ Бургазъ е имало въ началото 2.000 българи и 2.000 гърци, а въ 1920 г. е имало 16.000 българи и 2.000 гърци. Въ Пловдивъ е имало 16.000 българи и 5.000 гърци, а сега — 47.000 българи и 1.000 гърци. Ние не сме ги гонили съ орѣжие, не сме ги преследвали; имало е тукъ таме нѣкои случки, но това не е правено нарочно, но българскиятъ търговецъ съ своитѣ разбирания, преследвайки своя интересъ, се е движилъ къмъ морето и е завладявалъ терена на българската търговия.

Искамъ да обърна вниманието ви най-накрая и върху онуй особено положение, което този законопроектъ създава за българската индустрия. Азъ ви казахъ и ви дадохъ нѣколко доказателства, че тази индустрия показва, особено презъ времето на войната, когато бѣхме затворени отвсѣкжде, че ние можемъ да издържимъ известно време, въпрѣки ограниченитѣ ни сили, благодарение само на засилената ни индустрия. Азъ искамъ да извадя поучението отъ туй, което ви казахъ досега, а именно — че този народъ, който ни е далъ такова голѣмо довѣрие, за да бдимъ надъ неговитѣ интереси, има въ себе си творчески духовни и материални сили, и отъ насъ зависи да дадемъ свобода за развитието на тѣзи творчески духовни и материални сили. Едно отъ срѣдствата за това е и този законопроектъ. (Продължителни рѣкоплѣскания отъ сговориститѣ)

Председателъ: Следното заседание ще бжде утре съ дневенъ редъ:

На първо мѣсто — продължение разискванията по законопроекта за насърчение мѣстната индустрия;

На второ мѣсто — второ четене на законопроекта за организация на ипотеченъ кредитъ;

И следъ това ще следватъ останалитѣ точки отъ дневния дневенъ редъ.

Които приематъ този дневенъ редъ за утрешното заседание, моля, да вдигнатъ рѣка. Болшинство, приема се.

Вдигамъ заседанието.

(Вдигнато въ 19 ч. 55 м.)

Председателъ: **АЛ. Ц. ЦАНКОВЪ**

Подпредседателъ: **А. ХРИСТОВЪ**

Секретаръ: **ИВ. Д. МИХАЙЛОВЪ**

Началникъ на Стенографското отдѣление: **Д. АНТОНОВЪ**

С Ъ Д Ъ Р Ж А Н И Е

	Стр.		Стр.
Отпуски разрешени на народнитѣ представители: Никола Андреевъ, Герасимъ Ангеловъ, Цвѣтко Цвѣтковъ, Христо Илиевъ, Петъръ Гаговъ, Георги Пъчевъ, Христо Баралневъ, Александъръ		Малиновъ, Стефанъ Стефановъ, Борисъ Толевъ, Величко Кознички и Иванъ Куртевъ	417
		Законопроектъ за насърчение на мѣстната индустрия (Първо четене — продължение разискванията)	417
		Дневенъ редъ за следуюцето заседание	434